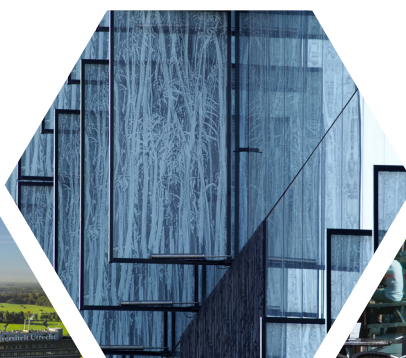

Het Utrecht
Science Park

Van 'Hutspot'
naar 'Hotspot'

Iris
Vermaning

2016

*Een onderzoek naar de verbetering van de verblijfskwaliteit
op het Utrecht Science Park*

Colofon

Student

Naam	Iris Vermaning
Adres	Omloop 8 3552 AX Utrecht
Telefoonnummer	06-53466523
Studentnummer	1602251
E-mail	iris.vermaning@student.hu.nl
Cursuscode	TROP-V15AFO-14

Afstudeerbedrijf

Naam bedrijf	Provincie Utrecht
Adres	Fysieke Leefomgeving, Strategische Ruimtelijke Ontwikkeling Archimedeslaan 6 3584 BA Utrecht

Bedrijfsbegeleiders

1e bedrijfsbegeleider	Mariëlle Hoefsloot
Functie	Coördinator Ruimtelijke Kwaliteit
Emailadres	marielle.hoefsloot@provincie-utrecht.nl
Telefoonnummer	(06) 46055051

2e bedrijfsbegeleider	Bertus Cornelissen
Functie	Beleidsadviseur
Emailadres	Bertus.cornelissen@provincie-utrecht.nl
Telefoonnummer	(06) 21124708

Docentbegeleiders

1e docentbegeleider	
Naam	Saskia van der Kruit
E-mail	saskia.vanderkruit@hu.nl

2e docentbegeleider	
Naam	Peter Martens
E-mail	peter.martens@hu.nl

Datum

30 mei 2016

Afbeeldingen omslag

- Johan Hanko
- Provincie Utrecht

Het Utrecht Science Park Van ‘Hutspot’ naar ‘Hotspot’

Een onderzoek naar de verbetering van
de verblijfskwaliteit op het Utrecht
Science Park

Iris Vermaning - 2016

Foto: Johan Hanko

Voorwoord

Mijn afstudeerscriptie, het laatste wat ik hoeft in te leveren voor de afronding van mijn studie. Na vijf jaar Ruimtelijke Ordening en Planologie, inclusief een jaar bestuur bij de Utrechtse Technische Vereniging, ben ik klaar voor een volgende stap in mijn loopbaan.

Lange tijd vond ik het lastig om uit te vinden wat ik nou écht leuk vond in de ruimtelijke ordening. Veel thema's spraken me aan maar er sprong er niet echt één bovenuit. In het laatste jaar ben ik er steeds meer achter gekomen waar mijn interesse ligt. Tijdens mijn meeloopstage bij de provincie Utrecht deed ik veel leuke en verschillende projecten en ben ik er achter gekomen waar ik energie van krijg en wat goed bij me past. Dit is vooral: met concrete projecten aan de slag en interactie met de partijen waarvoor je het doet. Samen met de interesse in het Utrecht Science Park, die gewekt is tijdens mijn stageperiode, is er een uitdagend afstudeeronderzoek uit voort gekomen.

Voor de totstandkoming van dit onderzoek en de fijne begeleiding hiervan wil ik mijn bedrijfsbegeleiders Mariëlle Hoefsloot en Bertus Cornelissen bedanken. Ook wil ik graag mijn mede collega's Emma van Egmond, Kay van Breemen en Demian Keetelaar bedanken. Bedankt voor het geven van energie, het meedenken en het aanhoren van enthousiaste ideeën. Maar ook voor de steun op momenten dat ik even vastliep. Ten slotte wil ik graag mijn docentbegeleiders Saskia van der Kruit en Peter Martens bedanken voor de begeleiding. Ik heb het als een prettige samenwerking ervaren. Zelf heb ik mijn afstudeerperiode ervaren als een periode met een golfbeweging die in de loop van de tijd steeds stabiel werd en kijk ik nu met trots naar het eindproduct.

Heel veel leesplezier!

Iris Vermaning

Utrecht, 25 mei 2016

Samenvatting

Een groot aantal belanghebbenden bij het Utrecht Science Park (USP) is gaan samenwerken in een zogenaamd leaderless network. De samenwerkende partijen van het leaderless network willen het USP en haar omgeving tot een toonaangevend en internationaal concurrerend vestigingsmilieu maken, waar een gezonde en duurzame toekomst tot leven komt. Het USP moet een open community zijn, gericht op interactie binnen en tussen hoogwaardige kennisclusters. Interactie zorgt voor kennisuitwisseling, samenwerking en innovatie. Om dit te bereiken is onder meer een dynamische omgeving nodig met hoogwaardige voorzieningen die uitnodigen tot ontmoeting. In dit onderzoek wordt antwoord gegeven op de vraag: ***“Hoe kun je de verblijfskwaliteit in het USP verbeteren om gebruikers van het USP naar buiten te lokken en meer dynamiek te creëren?”*** Aan de hand van literatuuronderzoek, interviews en enquêtes is informatie verzameld om op deze hoofdvraag een antwoord te kunnen geven.

Om de verblijfskwaliteit te ‘meten’ zijn de Place Diagram en de bijbehorende vragen van Project for Public Spaces (PPS) gebruikt. Hierin staan vier hoofdelementen centraal: toegankelijkheid, gezelligheid, comfort & imago en gebruik & activiteiten. Een goede balans tussen deze vier hoofdelementen zorgt voor een succesvolle ontmoetingsplaats.

Er zijn drie aandachtsgebieden geselecteerd op het USP: de centrale as, de (verbinding naar de) Botanische Tuinen en de entree van het plangebied. Voor deze drie aandachtsgebieden is onderzocht wat de knelpunten en kansen voor verbetering zijn, wat kan leiden tot verbetering van de verblijfskwaliteit en tenslotte zijn aanbevelingen geformuleerd voor verbetering op basis van PPS. Dit is gedaan aan de hand van literatuuronderzoek, eigen observaties en de enquêtes rond wensen en ideeën vanuit de gebruikers. Er worden vervolgens impressiebeelden gegeven van de mogelijke aanpassingen door middel van een moodboard: dit geeft de sfeer aan die de plaats idealiter uitademt.

In de ‘centrale as’ zijn de grootste knelpunten: gezelligheid, gebruik & activiteiten en comfort & imago. Comfort & imago is het grootste knelpunt in het aandachtsgebied ‘(verbinding naar de) Botanische Tuinen’ door het gebrek aan activiteiten en bereikbaarheid. Bij het aandachtsgebied ‘entree plangebied’ gaat het vooral om comfort & imago, gebruik & activiteiten en in mindere mate gezelligheid. Per aandachtsgebied zijn er verschillende hoofdelementen waaraan gewerkt kan worden, zodat de verblijfskwaliteit verbetert en er meer dynamiek en beweging ontstaat in de openbare ruimte.

De voorstellen van ingrepen in de openbare ruimte zijn vrijwel allemaal niet duur en gemakkelijk te realiseren. Er is tevens een lijst met quick- wins opgesteld, dit zijn ingrepen die gemakkelijk en snel te realiseren zijn en snel resultaat geven.

Om de verblijfskwaliteit te vergroten zodat er meer dynamiek ontstaat, is meer nodig dan alleen deze ingrepen in de openbare ruimte. Partijen moeten met elkaar in gesprek over onderwerpen zoals: toezichthouden en onderhoud van de ingrepen, voortouw nemen in de ontwikkelingen, de rol van het USP bepalen in de stad Utrecht en het betrekken van gebruikers bij de ontwikkelingen. De belangrijkste vraag is echter: wie neemt het voortouw?

Summary

A large number of stakeholders in the Utrecht Science Park (USP) has come together in a so-called leaderless network. The collaborating parties of the leaderless network want to develop the USP and its surroundings into a leading and internationally competitive business environment, where a healthy and sustainable future comes alive. The USP should be an open community focused on interaction within and between high knowledge clusters. This interaction enhances exchange of knowledge, collaboration and innovation. To accomplish this goal a dynamic environment is needed with high-quality amenities and services that invite social interaction between users. This research provides answers to the question: "How can you coax the users of the USP outside and create a more dynamic atmosphere whilst improving the quality of space for these users?" This all on the basis of substantial literature reviews, interviews and surveys collected information to answer the main question.

The Place Diagram and the corresponding questions from Project for Public Spaces (PPS) are used to 'measure' the quality of space. It contains four main elements: access & linkages, sociability, uses & activities and comfort & image. A good balance between these four main elements should make it a successful meeting place.

Three areas were selected on the USP: the central axis, the (connection to) the Botanische Tuinen and the entrance of the USP. For these three areas the problems and opportunities for improvement were investigated, to see what can lead to improvements in the quality of space at the USP. Concluding the report in recommendations for improvements based on PPS. This is done by means of literature, own observations and surveys around wishes and ideas from users and stakeholders. To further elaborate on the possibilities there are visual impressions created of the possible adjustments through a mood board: herewith giving the "perfect scenario" in imagery.

In the 'central axis' the most can be improved on: sociability, uses & activities and comfort & image. Comfort & image is the biggest bottleneck in the area '(connection to) the Botanische Tuinen' by the lack of activity and accessibility. The area of interest 'entrance intervention area' it is less about the sociability and more so all about comfort & image and uses & activities. For each focus area, there are several key elements that can be altered so that the residential quality improves and the public space becomes more dynamic.

The proposals in public spaces are practically all inexpensive and easy to implement. There is also a prepared list of quick-wins, these are proposals that are easy and fast to achieve with high results.

To create a more dynamic environment and thereby increasing the quality of space, more is needed than just these reconstructions in the public space. The different stakeholders involved should discuss topics in as: monitoring and maintenance procedures, leadership in development, define the role of the USP in the city of Utrecht and involving users into the development. However, the main question is: who will take the lead?

Foto: Johan Hanko

Inhoud

0

Voorwoord
Samenvatting
Summary

1

Inleiding

1.1 Aanleiding	8
1.2 Probleemstelling	8
1.3 Vraagstelling	8
1.4 Doelstelling	9
1.5 Methoden en technieken	9
1.5.1 Werkwijze/ stappenplan	9
1.6 Leeswijzer	9

2

Gebiedsbeschrijving

2.1 Geschiedenis van De Uithof	10
2.2 Samenwerking Utrecht Science Park	11
2.3 Facts & figures Utrecht Science Park	12
2.4 Wat betekent dit, nu en in de toekomst?	12

3

Theoretisch kader

3.1 Openbare ruimte	14
3.2 Ontmoetingsplaatsen	15
3.2.1 Ontmoetingsplaatsen categoriseren	15
3.3 Toegevoegde waarde van ontmoetingsplaatsen in de openbare ruimte	16
3.4 Verblijfskwaliteit	16
3.4.1 Toetsingsmethoden	16
3.5 Conclusie	18

Analyse gebied en referentieprojecten

19

4

Onderzoeksresultaten

4.1 Koppeling Place Diagram	22
4.2 Ontmoetingsplaatsen volgens de gebruikers van het USP	22
4.3 Verblijfskwaliteit ontmoetingsplaatsen USP	23
4.4 Wensen / ideeën gebruikers USP met betrekking tot verbetering van de verblijfskwaliteit	24
4.5 Conclusie	26

5

Mogelijke ontwikkelscenario's

5.1 Onderbouwing aandachtsgebieden	28
5.2 Beeldvorming en mogelijke ontwikkelscenario's	30
5.2.1 Centrale as	30
5.2.2 (Verbinding naar de) Botanische Tuinen	36
5.2.3 Entree plangebied	38
5.3 Beeldvorming	40

6

Conclusie en aanbevelingen

6.1 Conclusie	44
6.2 Aanbevelingen	46

Begrippenlijst
Bibliografie

47

48

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Van 'Hutspot' naar 'Hotspot'. Het Utrecht Science Park (USP), van een plek met 'door elkaar geplaatste gebouwen met verschillende functies' naar een 'plaats waar verbinding is in het gebied en belangrijke, leuke dingen gebeuren en te doen zijn'.

Tijdens mijn stageperiode raakte ik geïnteresseerd in de ontwikkelingen in het USP. Een interessante locatie: er liggen veel kansen en er is ruimte voor ontwikkeling. Ook sprak mij dit aan vanwege de verhuizing van de faculteit Natuur & Techniek van de Hogeschool Utrecht (HU), die als een van de laatste faculteiten in september 2017 zal verhuizen vanuit de binnenstad naar het USP (zie figuur 1).

"Het Utrecht Science Park groeit enorm, in het hart van de meest competitieve regio van Europa gaat het goed. De bestuurders van betrokken partijen geloven dat samenwerking nog meer voorsprong geeft aan deze motor van de Utrechtse kenniseconomie" (Utrecht Science Park, 2015).

In november 2014 heeft het samenwerkingsverband USP, dat onder andere bestaat uit het rijk, de provincie Utrecht, gemeenten, Universiteit Utrecht en Hogeschool Utrecht, een ambitie opgesteld voor de ontwikkeling van het USP. De ambitie is om van het USP en haar omgeving een toonaangevend en internationaal concurrerend vestigingsmilieu te maken, waar een gezonde en duurzame toekomst tot leven komt. Het USP moet een open community zijn, gericht op interactie binnen en tussen hoogwaardige kennisclusters. Interactie zorgt voor kennisuitwisseling, samenwerking en innovatie. Om dit te bereiken is onder meer een dynamische omgeving nodig met hoogwaardige voorzieningen die uitnodigen tot ontmoeting (Utrecht Science Park - inspireert & rendeert, 2015).

De campus is volop in ontwikkeling, maar er is ruimte voor verbetering. In dit onderzoek ligt de focus op ontmoetingsplaatsen in de openbare ruimte en het verbeteren van de verblijfskwaliteit, om zo gebruikers te stimuleren om langer te verblijven in de openbare ruimte. Meer informatie over de samenwerking USP is terug te vinden in hoofdstuk 2.

1.2 Probleemstelling

De samenwerkende partijen van het USP concluderen dat er een grote behoefte onder de gebruikers is aan ontmoetingsplaatsen. Zij hebben daarom een agenda opgesteld voor het versterken van het interactiemilieu, de notitie "ontmoeting en interactie".

Dit interactiemilieu en de bijbehorende behoefte aan ontmoetingsplaatsen is noodzakelijk om een internationaal aantrekkelijk vestigingsmilieu te realiseren. Die behoefte vormt het uitgangspunt van dit onderzoek. In dit onderzoek worden diverse scenario's bestudeerd om aan die behoefte te kunnen voldoen.

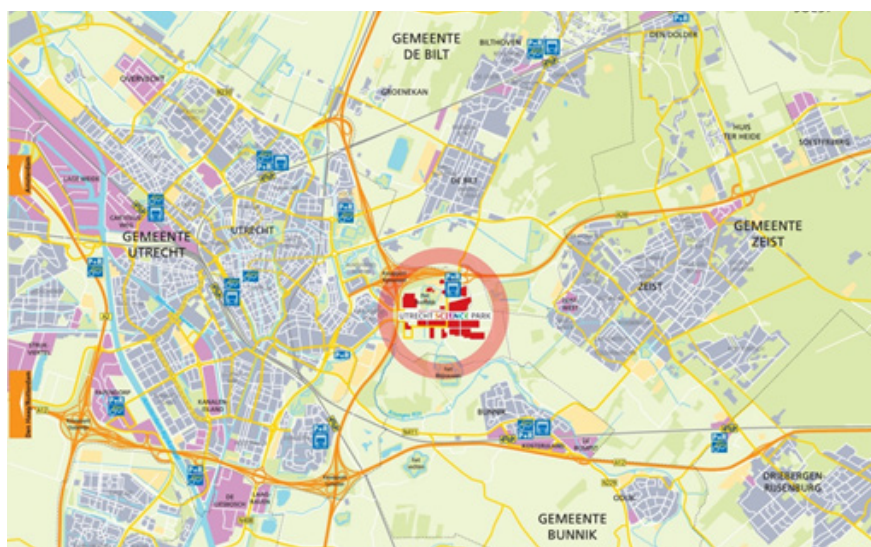
1.3 Vraagstelling

De centrale vraagstelling van dit onderzoek luidt: "Hoe kun je de verblijfskwaliteit in het plangebied verbeteren om gebruikers van het USP naar buiten te lokken en meer dynamiek te creëren?"

Om de centrale vraagstelling te kunnen beantwoorden, zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Wat wordt in de literatuur verstaan onder ontmoetingsplaatsen in de openbare ruimte?
2. Wat wordt in de literatuur verstaan onder verblijfskwaliteit en hoe zit dit bij referentieprojecten?
3. Wat is er op het USP aanwezig aan dergelijke ontmoetingsplaatsen?
4. Wat is de verblijfskwaliteit van de ontmoetingsplaatsen op dit moment op het USP volgens de gebruikers?
5. Welke wensen zijn er vanuit de gebruikers van het USP voor verbetering van de verblijfskwaliteit op het USP?
6. Wat voor ontwikkelscenario is denkbaar op basis van de uitkomsten van het onderzoek en de wensen vanuit de gebruikers van het USP?

Uit de resultaten van de deelvragen komt een mogelijk ontwikkelscenario tot stand.

Figuur 1: Ligging Utrecht Science Park (Omgevingskaart)

1.4 Doelstelling en resultaten

Het doel van dit onderzoek is om inzichtelijk te maken wat de mogelijkheden zijn om de verblijfskwaliteit te vergroten en ontmoetingsplaatsen te creëren op het USP, zodat gebruikers naar buiten worden gelokt en er meer dynamiek ontstaat in het plangebied. Daartoe wordt eerst een algemeen overzicht geboden van wat volgens de literatuur en diverse experts verblijfskwaliteit en ontmoetingsplaatsen zijn.

De resultaten van dit onderzoek zijn:

- Een overzicht van wat, volgens de literatuur en diverse experts, verblijfskwaliteit en ontmoetingsplaatsen zijn;
- Inzicht in de behoeften en wensen vanuit de gebruikers van het USP;
- Beeldvorming met een mogelijk ontwikkelscenario.

1.5 Methoden en technieken

Om een onderzoek uit te voeren zijn er verschillende dataverzamelmethode, kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Kort gezegd is kwalitatief onderzoek interpreterend en subjectief. Het gaat hierbij niet om feiten en cijfers maar om de 'waarom' en 'hoe' vraag. Kwantitatief onderzoek is objectief en gericht op cijfers (Swaen, 2015). Voor het beantwoorden van de hoofd- en deelvragen van dit onderzoek is zowel de kwalitatieve als de kwantitatieve dataverzamelmethode gebruikt. Een uitgebreide toelichting van de verschillende onderzoekstypen is terug te vinden in hoofdstuk 2 van de bijlagen.

1.5.1 Werkwijze/ stappenplan

Om te onderzoeken hoe ontmoetingsplaatsen en de verblijfskwaliteit op het USP verbeterd kunnen worden, is het van belang om een inventarisatie te maken van de huidige ontmoetingsplaatsen op het USP. Tevens is er door middel van een enquête onderzoek gedaan naar de kwaliteit van de huidige ontmoetingsplaatsen, de wensen van de gebruikers van het USP met betrekking tot ontmoetingsplaatsen en het verhogen van de verblijfskwaliteit. Hierop volgt een verbeelding waarin de deelvragen zijn verwerkt en waaruit de conclusies en aanbevelingen voortvloeien.

Literatuurstudie (1)

Om een goede theoretische basis te vormen voor dit onderzoek is een literatuurstudie uitgevoerd. Dit houdt in dat is gekeken naar informatie uit verrichte onderzoeken, scripties, publicaties, etc. Op deze manier kon in korte tijd veel informatie worden verzameld over verschillende deelvragen.

Enquêtes kwalitatief/kwantitatief (2)

De enquête die is afgenomen voor dit afstudeeronderzoek, bevat zowel kwalitatieve als kwantitatieve eigenschappen. De enquête is opgedeeld in verschillende afdelingen. Er is zowel gevraagd naar wensen, ervaringen, meningen en behoeften als naar cijfermatige antwoorden zoals beoordelingen. Over het algemeen kan dit onderzoek gezien worden als een kwalitatief onderzoek, uitgevoerd op een kwantitatieve manier. De enquête is een hulpmiddel om tot een goed beeld te komen van de belevingswereld van de gebruikers.

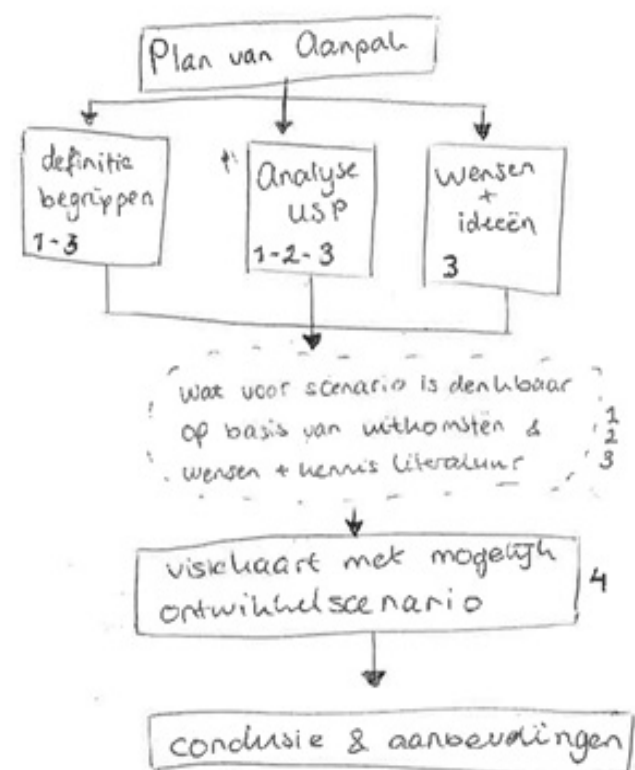
Interviews (3)

Met behulp van diverse interviews heeft een verdieping plaatsgevonden met betrekking tot verblijfskwaliteit en ontmoetingsplaatsen. Deze interviews zijn gehouden met zowel interne als externe experts op het gebied van ruimtelijke ordening. Een uitwerking van de afgenomen interviews zijn terug te vinden in de bijlagen, hoofdstuk 10.

Ontwerpend onderzoek (4)

Met behulp van de voorgaande onderzoek stappen heeft ontwerpend onderzoek plaatsgevonden. Met ontwerpend onderzoek kun je een ingreep/maatregel voorstellen die tot verbetering kan leiden, in dit geval verbetering van de verblijfskwaliteit. In dit onderzoek is het een vertaling van de wensen/ behoeften van de gebruikers naar kaartbeeld.

Hieronder is het conceptueel model weergegeven.

1.6 Leeswijzer

Allereerst wordt in hoofdstuk één een inleiding gegeven. Hierin worden de probleemstelling, vraagstelling en doelstelling toegelicht en de methoden en technieken waarmee gewerkt is in dit onderzoek. In hoofdstuk twee wordt een gebiedsbeschrijving gegeven. Deze bevat een korte geschiedenis, een toelichting over de samenwerking Utrecht Science Park en enkele facts & figures. Hoofdstuk drie bestaat uit een theoretisch kader. Tussen hoofdstuk drie en vier wordt de analyse van het gebied en referentieprojecten gepresenteerd in een flyer format. Hierna worden in hoofdstuk vier de onderzoeksresultaten gepresenteerd. In hoofdstuk vijf wordt ingegaan op de mogelijke ontwikkelscenario's. Tot slot worden de conclusie en aanbevelingen besproken in het laatste hoofdstuk, hoofdstuk zes. De afkortingen en figuren- en tabellenlijst zijn terug te vinden in de bijlagen.

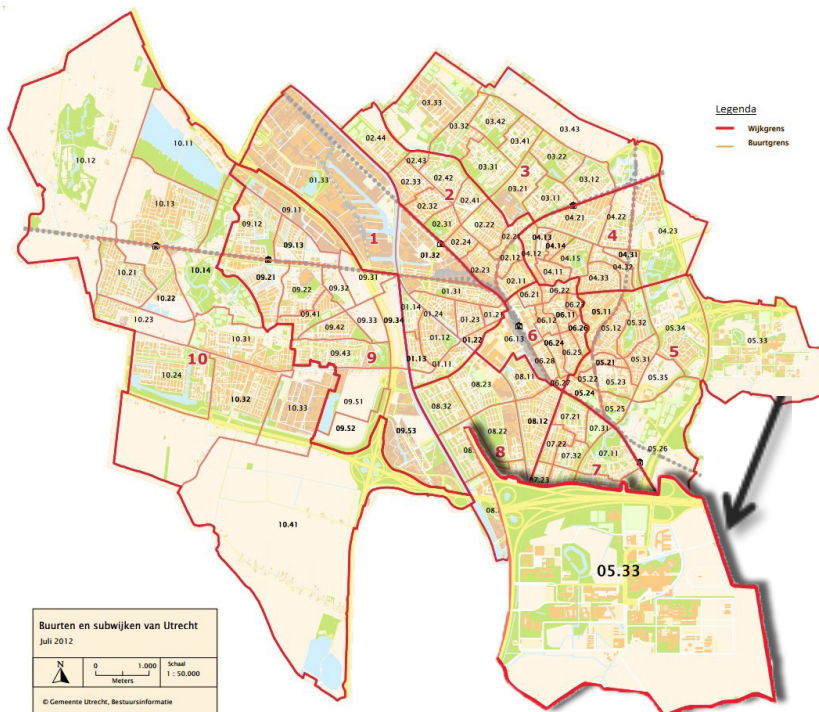
2. Gebiedsbeschrijving

Als eerste wordt in dit hoofdstuk de geschiedenis van De Uithof besproken. Vervolgens wordt in paragraaf 2.2 de samenwerking USP toegelicht, gevolgd door de facts & figures in paragraaf 2.3. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met paragraaf 2.4: wat betekent dit, nu en in de toekomst?

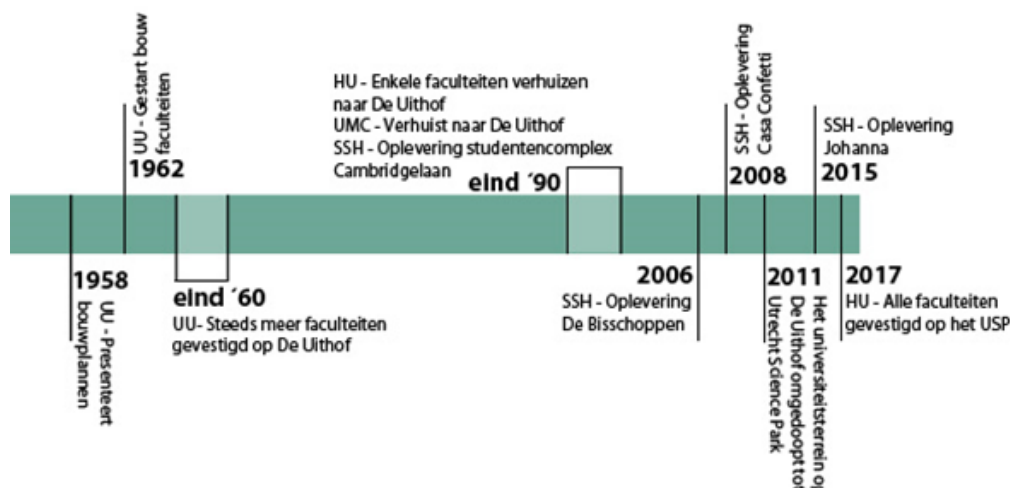
Het USP is sinds 2011 de formele benaming van De Uithof. De subwijk heet officieel nog steeds De Uithof. Ook staat op de bewegwijzeringsborden nog steeds 'De Uithof', in de toekomst wil men dit veranderen naar 'Utrecht Science Park'. In dit onderzoek wordt gesproken over het USP, behalve in de hierop volgende paragraaf over de geschiedenis.

2.1 Geschiedenis van De Uithof

De Uithof is een subwijk van de stad Utrecht. Het was sinds de middeleeuwen grondgebied van de verderop gelegen St.-Laurensabdij in Oostbroek. Een van de oudste boerderijen die bij de abdij hoorde, lag op het grondgebied dat nu De Uithof heet. Tot in de tweede helft van de 20e eeuw had dit gebied een landelijk karakter (Utrecht Science Park, 2015). In figuur 2 zijn de buurten en subwijken van Utrecht weergegeven, subwijk 05.33 aan de oostkant van Utrecht is De Uithof. De geschiedenis van De Uithof is te zien in figuur 3. Een uitgebreide geschiedenis is terug te vinden in de bijlagen, hoofdstuk 1.

Figuur 2: Buurten en subwijken van Utrecht (Gemeente Utrecht, 2015)

Figuur 3: Tijdlijn ontwikkeling De Uithof/ USP (Vermaning, Tijdlijn ontwikkeling USP)

2.2 Samenwerking Utrecht Science Park

Het USP is een kenniscentrum waar onderwijs, onderzoek en kennisintensieve bedrijven elkaar, door hun onderlinge nabijheid, versterken. De drie grote, hoogwaardige kennisinstellingen vormen de krachtige kennismotor van het USP:

- Universiteit Utrecht
 - Hogeschool Utrecht
 - Universitair Medisch Centrum Utrecht
- (Utrecht Science Park, 2015)

Op het USP bundelen de drie kenniscentra en tientallen innovatieve bedrijven en onderzoeksinstituten hun krachten door middel van een samenwerking. Hiermee vormt het USP het hart van de Utrechtse kenniseconomie.

De provincie Utrecht heeft het initiatief genomen om de betrokken partijen uit te nodigen en een eerste bijeenkomst te organiseren. In november 2013 vond de eerste rondetafelconferentie 'Samen investeren in Utrecht-Oost/ Science Park' plaats. Voor deze rondetafelconferentie werden de volgende partijen uitgenodigd: gemeente Utrecht en De Bilt, Regio Utrecht/ U10, provincie Utrecht, Universiteit Utrecht, Hogeschool Utrecht, Utrechts Landschap, USP, Universitair Medisch Centrum Utrecht, Economic Board Utrecht en ministerie van Infrastructuur en Milieu. Tijdens deze conferentie werden de partijen uitgedaagd om samen met andere vertegenwoordigers uit het gebied de handen ineen te slaan. Het doel is om waar mogelijk koppelingen te maken tussen ambities en opgaven in het gebied met betrekking tot de groei en ontwikkeling van het USP, zodat het een toonaangevend en internationaal concurrerend vestigingsmilieu wordt. Partijen verkenden elkaars belangen en gingen op zoek naar gemeenschappelijkheid. Dit was de start van een intensieve samenwerking.

In november 2014, tijdens de tweede conferentie, resulteerde de zoektocht naar gemeenschappelijkheid in een gezamenlijke ambitie voor het USP. Deze ambitie luidt: "In 2020 biedt Utrecht-Oost een internationaal toonaangevend vestigingsmilieu voor het cluster life-sciences, duurzaamheid en gezondheid" (Utrecht Science Park - inspireert & rendeert, 2015, p.7). Om deze ambitie te realiseren zijn vijf programmalijnen uitgewerkt. Per programmalijn is een alliantie gevormd, die is gevraagd om uitvoering te geven aan de ambitie. Deze allianties zijn: kenniscluster, duurzaam & gezond, ontwikkelruimte, bereikbaarheid en ontmoetingsplaats. Dit afstudeeronderzoek heeft betrekking op de laatst genoemde ambitie, ontmoetingsplaats op het USP.

De samenwerking tussen de betrokken partijen heeft de vorm gekregen van een leaderless network. Bij een leaderless network is er geen eigenaar of leider, maar worden de opgaven gezamenlijk aangepakt. Het leaderless network bestaat uit: gemeente Utrecht en De Bilt, Regio Utrecht/ U10, provincie Utrecht, Universiteit Utrecht, Hogeschool Utrecht, Utrechts Landschap, USP, Universitair Medisch Centrum Utrecht, Economic Board Utrecht en Ministerie van Infrastructuur en Milieu. Een schematische weergave van het leaderless network is te zien in figuur 4.

Figuur 4: Leaderless-network (Utrecht Science Park inspireert & rendeert, 2015)

1.23600 m2 BVO

€ 1.251.000.000 investering
infrastructuur

300 hectare oppervlakte

€ 731.000.000 investeringen
in vastgoed

vanaf CS elke 3 minuten bus naar
USP, vanaf Schiphol 45 minuten
met het openbaar vervoer

80 bedrijven

in 2014: 11.000 medewerkers
32.000 opnames

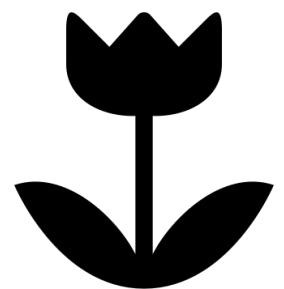
50.000 studenten
dagelijks

22.000 medewerkers
dagelijks

2500 studentenwoningen

Botanische Tuinen jaarlijks
circa 85.000 bezoekers

Figuur 5: Facts & figures USP (Vermaning, Facts & figures USP) (Utrecht Science Park, 2016) (Utrecht Science Park - inspireert & rendeert, 2015)

2.3 Facts & figures Utrecht Science Park

Dagelijks zijn er veel bewegingen gaande op en rondom het USP. Het USP is het science park van Nederland met de grootste dichtheid van kennisinstellingen op een klein oppervlak (Utrecht Science Park, 2016). Het USP biedt onderwijs, onderzoek, ondernemerschap, studentenhuysvesting en een aantal voorzieningen, waaronder horeca en vergaderlocaties, sport en recreatie, winkels en medische voorzieningen. Met behulp van de iconen uit figuur 5 wordt een samenvatting gegeven van de belangrijkste feiten en bewegingen op het Utrecht Science Park. Figuur 6: Plattegrond Utrecht Science Park (Utrecht Science Park, 2015) op pagina 13 kan als ondersteuning dienen bij de facts & figures. Hier is onder andere te zien waar de verschillende onderwijsinstellingen zijn gevestigd, waar het UMC ligt, hoe de buslijnen door het USP lopen en welke gebouwen voor studentenhuysvesting zijn bestemd.

2.4 Wat betekent dit, nu en in de toekomst?

Het USP is niet gebouwd als campusterrein. Begin jaren zestig kwamen de eerste onderwijs- en onderzoekinstellingen naar de Uithof. In de loop der jaren zijn er steeds meer faciliteiten bijgekomen en is het gegroeid naar een volwaardig campusterrein. Wat begon als monofunctioneel gebruik is aan het uitgroeien tot een multifunctioneel gebied. Dit betekent dat de omgeving mee zou moeten veranderen. Het is een gebied vol kansen en ontwikkelingsmogelijkheden. Het initiatief van de samenwerking USP om het gebied integraal te benaderen en de ambitie om van het USP een toonaangevend en internationaal concurrerend vestigingsmilieu te maken, spreekt aan. Het USP loopt achter in zijn voorzieningen, verblijfskwaliteit en ontmoetingsplaatsen ten opzichte van de groei van het gebied. Het is noodzakelijk om deze te verbeteren om de ambities voor 2020 waar te maken.

Legenda	
	Autoweg
	Doorgaande autostrade
	Weg, geen toegang voor auto
	Fietspad
	Voetpad
	Informatiebord
	Park & ride
	Parkergarage
	Parkerterrein
	Invalideparkeerplaats
	Overdekte fietsenstalling
	Fietspoolpunt
	Breienbus
	Plaatsmarkt
	Incubator
	Universiteit Utrecht
	Universitair Medisch Centrum Utrecht
	Hogeschool Utrecht
	Overige organisaties
	Verenigingen
	Gebouw in aanbouw
	Studentenhuisvesting
	Sportterrein
	Botanische tuin
	Ingang met huisnummer
	Vachtingang leveranciers
	Busroute met halte
	Begin-/eindehalte
	Busnummers

Hoewel aan de samenstelling van deze kaart uiterste zorg is besteed, kan niet worden ingestaan voor eventuele (zet)fouten en onvolledigheden. Uitgever en makers aanvaarden daarvoor geen aansprakelijkheid. De weergegeven situatie is van 1 maart 2011.

Figuur 6: Plattegrond Utrecht Science Park (Utrecht Science Park, 2015)

3. Theoretisch kader

Openbare ruimte, ontmoetingsplaatsen en verblijfskwaliteit zijn drie begrippen die vrij te interpreteren zijn. Een eenduidige definiëring van de begrippen is niet aanwezig. In dit hoofdstuk worden deze drie begrippen toegelicht en verder uitgewerkt. De toegevoegde waarde van ontmoetingsplaatsen in de openbare ruimte wordt besproken in paragraaf 3.3. In paragraaf 3.4.1 zijn verschillende toetsingsmethoden behandeld en wordt toegelicht welke in dit onderzoek leidend is. Als laatste is de conclusie te vinden in paragraaf 3.5.

3.1 Openbare ruimte

Dit onderzoek richt zich op ontmoetingsplaatsen specifiek in de openbare ruimte. Om te begrijpen wat ontmoetingsplaatsen in de openbare ruimte zijn, moet het eerst duidelijk zijn wat men verstaat onder de openbare ruimte. De openbare ruimte is een ruimte die vaak wordt gezien als alleen een fysieke ruimte waar men gebruik van maakt. Met het succesvol verbeteren van de verblijfskwaliteit kan de openbare ruimte meer als leefomgeving worden gezien. Een bijzondere leefomgeving, een soms heel dierbare ruimte die we gewild of ongewild delen met anderen, mensen die we kennen of niet (Brok, 2010).

Iedereen ervaart de openbare ruimte op een andere manier. Zo bedoelen Dorith van Gestel en Jan van Merriënboer (2015) met openbare ruimte een ruimte die openbaar toegankelijk is. Het juridisch eigendom is voor hen daarbij niet van belang. Deben zegt dat hij onder openbare ruimte straten, pleinen, parken, binnenterreinen, bruggen en waterwegen verstaat. Anders geformuleerd gaat het volgens Deben om een ruimte die géén particulier bezit is, en waar je kunt zitten, rondhangen, verblijven zo lang als je wilt (Deben, L., 2007, p. 2).

Volgens Brok (2010) kan de openbare ruimte als volgt worden gedefinieerd: “openbare ruimte is de gemeenschappelijke fysieke ruimte die leden van een samenleving hebben, inclusief de daarop betrekking hebbende mentale en sociale ruimte” (Brok, p. 57).

De grens tussen openbare, semi openbare en private ruimten is niet eenvoudig om te trekken.

Zoals hiernaast te lezen is, zijn er al uiteenlopende meningen over het begrip openbare ruimte. De grens tussen openbare ruimte, semi openbare ruimte en private ruimte gaat geleidelijk in elkaar over en is moeilijk aan te wijzen. Wat zeker is, is dat het over het algemeen over fysieke stedelijke plekken gaat waarbij inrichting, functioneel gebruik, waardering, ervaring en beleving centraal staan (Van Aalst & Ennen, 2002, p. 4). In figuur 7 worden enkele beelden getoond van openbare ruimte. Deze voorbeelden zijn allen verschillende ‘typen’ van de openbare ruimte: de omgeving rond een beek in de stad, een plein, een park en een winkelstraat. Er zijn meer ‘typen’ openbare ruimte, zoals bijvoorbeeld natuurgebieden, straten en lanen.

Definitie van openbare ruimte die in dit onderzoek gebruikt wordt

De openbare ruimte is de buitenruimte rondom (semi-) private ruimten. Dit zijn onder andere straten, parken, pleinen, bruggen en openbare voorzieningen die voor een ieder toegankelijk zijn. Een aanvulling op de openbare ruimte is in dit onderzoek de horeca voorzieningen die een eigen ingang hebben die grenst aan de openbare ruimte (straat/ plein etc.). Om het USP te profileren als dé ontmoetingsplaats vraagt dit onder andere om hoogwaardige kwalitatieve voorzieningen op het USP.

Afbakening: Scholen worden gezien als private ruimten en vallen dus niet binnen de openbare ruimte. (Horeca) voorzieningen die gevestigd zijn in bijvoorbeeld school- of kantoor gebouwen en geen eigen ingang hebben, vallen ook niet onder de openbare ruimte. Deze voorzieningen zijn voornamelijk gericht op de gebruikers van het gebouw zelf.

Figuur 7: Voorbeelden openbare ruimte

3.2 Ontmoetingsplaatsen

Nu het begrip openbare ruimte toegelicht is, kan worden ingegaan op het begrip ontmoetingsplaatsen. Het begrip ontmoetingsplaatsen lijkt in eerste instantie een begrip dat simpel is uit te leggen door een letterlijke vertaling. Deze letterlijke vertaling is voor dit onderzoek echter een te vage term. Daarom is het nodig om een duidelijke definitie aan het begrip te geven en af te bakenen wat er wel en niet onder valt. Het begrip ontmoetingsplaats staat echter niet omschreven in het woordenboek. En net als bij openbare ruimte zijn ook hier verschillende theorieën en meningen over. Het begrip is wel af te leiden uit de omschrijving van de term 'ontmoeten', wat 'toevallig tegenkomen' en 'opzettelijk tegenkomen' betekent volgens het Van Dale woordenboek (Van Dale Uitgevers, 2016).

Kort gezegd zijn ontmoetingsplaatsen plaatsen waar mensen graag verblijven om activiteiten te doen en met andere mensen te socialiseren (van 't Rot, 2009) en zijn het plekken waar personen, al dan niet toevallig, samen komen (Scholte, 2006, p. 14).

Ontmoetingsplaatsen worden verschillend ervaren door mensen. Een plein kan bijvoorbeeld een ontmoetingsplek zijn. De ene bezoeker ervaart een plein als gezellig en leuk, terwijl een andere bezoeker een plein als druk ervaart en deze plek liever mijdt (van 't Rot, 2009, p. 22). Voorbeelden van ontmoetingsplaatsen zijn weergegeven in figuur 8. Deze ontmoetingsplaatsen zijn een onderdeel van de openbare ruimte, zoals ook natuurgebieden en winkelstraten een onderdeel zijn van de openbare ruimte.

Definitie van ontmoetingsplaatsen

Dit onderzoek richt zich vooral op plaatsen in de openbare ruimte die het mogelijk maken om gericht mensen te ontmoeten, zoals bankjes, koffietentjes, parkjes, en (in mindere mate) op mogelijkheden voor spontane ontmoetingen. Conversatie is niet een vereiste, oogcontact of de aanwezigheid van een ander individu kan al genoeg zijn voor een ontmoetingsplaats.

3.2.1 Ontmoetingsplaatsen categoriseren

Er zijn verschillende typen ontmoetingsplaatsen, van waaruit verschillende categorieën kunnen worden gemaakt. Zo zijn er plaatsen die 'gerichte ontmoetingen mogelijk maken', zoals een horeca gelegenheid, een park of plantsoen en plaatsen voor 'spontane ontmoetingen' zoals op de parkeerplaats of voor de ingang van een gebouw (Scholte, 2006).

Ontmoetingsplaatsen kunnen worden onderverdeeld in verschillende categorieën, bijvoorbeeld:

- Horeca faciliteiten die aansluiten op de openbare ruimte;
- Groen: parken en plantsoenen;
- Kleine voorzieningen: bankjes, muurtjes, zitplekken;
- Doorgang maar tevens ontmoetingsplaats (zoals Avenue des Champs-Élysées, La Rambla);
- Activiteiten: USP marathon, festival De Beschaving;
- Een plaats voor spontane ontmoetingen: waar geen voorzieningen of faciliteiten zijn die stimuleren tot ontmoetingen;
- Stilte plekken/ ontspanning.

Figuur 8: Voorbeelden ontmoetingsplaatsen

3.3 Toegevoegde waarde van ontmoetingsplaatsen in de openbare ruimte

Tegenwoordig vinden vermaak, informatie en ontmoetingen steeds minder vaak plaats op straat. Mensen kunnen makkelijker thuis werken en zelfs boodschappen kunnen online besteld worden. Maar toch blijken spontane ontmoetingen een erg belangrijk aspect in het welbevinden van mensen (Territoria, 2016).

In de Agenda voor Ontmoeting, geschreven door Urhahn (2015), wordt benoemd dat de aanwezigheid van ontmoetingsplaatsen een voorwaarde is voor de ontwikkeling van de interactie, samenwerking en kennisuitwisseling tussen gebruikers van het USP. Stedelijkheid biedt meer gelegenheid en faciliteiten voor interactie dan niet-stedelijke plekken. Face-to-face contact is essentieel voor innovatie en toevallige ontmoetingen zijn de basis van interactie.

Volgens het voormalige ministerie van VROM¹ (2005) maakt de openbare ruimte steden leefbaar en aantrekkelijk. Het geeft wijken en buurten identiteit, maakt functies bereikbaar en vormt een plek voor ontmoeting, interactie en sociale cohesie (VROM, 2005, p. 4).

De toegevoegde waarde van ontmoetingsplaatsen en openbare ruimte kan vanuit verschillende aspecten bekeken worden. In bijlage 3 wordt dit bijvoorbeeld gedaan vanuit culturele-, sociale- en economische aspecten.

3.4 Verblijfskwaliteit

Veel onderzoekers, bedrijven en instellingen hebben het over het verhogen, verbeteren en optimaliseren van verblijfskwaliteit. Er wordt echter vrijwel nooit toegelicht wat hier precies mee wordt bedoeld en wat de term 'verblijfskwaliteit' betekent. Net als bij de begrippen openbare ruimte en ontmoetingsplaatsen is ook dit begrip niet terug te vinden in het woordenboek. Met verblijfskwaliteit bedoelt men vaak de kwaliteit van de ruimte/omgeving die het verblijf kan stimuleren.

Om toch tot een definitie van het begrip te komen zijn tijdens dit onderzoek enkele experts gevraagd naar hun visie op het begrip. Onafhankelijk Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit van de provincie Utrecht, Paul Roncken (2016), definieert verblijfskwaliteit als volgt: "Alle plekken in de openbare ruimte die uitnodigen tot een langer verblijf dan je je voorgenomen hebt. Dit kan zijn voor zowel sociale ontmoetingen, eenzame overpeinzingen als intiem samenzijn". Volgens stedenbouwkundige Remco Reijke (2016) gaat het er om dat je je prettig voelt op een plek en dat je er langer wilt verblijven. Omgevingspsycholoog Joren van Dijk (2016) legt uit dat een plek hoge verblijfskwaliteit heeft als mensen er prettig kunnen verblijven.

Voor iedereen hebben de begrippen prettig en verblijven andere betekenissen. Dit is afhankelijk van de persoon, cultuur en wat het doel van het verblijf is (utilitair of bijvoorbeeld hedonistisch). Het gehele interview met Joren van Dijk en een samenvatting van de andere interviews zijn terug te vinden in de bijlagen, hoofdstuk 10.

Project for Public Spaces

Project for Public Spaces (PPS) is de grootste non profit organisatie die zich met de succesvolle Placemaking aanpak bezig houdt. Placemaking is een methode om samen met de gebruikers te werken aan verbetering van de verblijfskwaliteit in de openbare ruimte, het hart van de gemeenschap. De Placemaking aanpak helpt burgers hun openbare ruimte te veranderen in vitale plaatsen, het aansporen tot verjonging en het voldoen aan de gemeenschappelijke behoeften. PPS vindt het verbinden van mensen en ideeën, expertise en partners die een passie delen voor het creëren van vitale plaatsen erg belangrijk (Project for Public Spaces, 2016).

3.4.1 Toetsingsmethoden

Het is lastig om te bepalen wanneer de verblijfskwaliteit is vergroot of verbeterd. Vaak zijn het niet-meetbare indicatoren waarmee gewerkt wordt. In dit onderzoek worden drie methoden beschreven waarmee deze niet-meetbare indicatoren kunnen worden omgezet naar meetbare indicatoren of toetsingselementen. Alle drie de methoden werken op een andere manier en vanuit een ander oogpunt. Bij allen geldt dat het vaak een balans is tussen de verschillende elementen en dat het niet vanzelfsprekend is dat, als je overal aan voldoet, het een succesvolle of goede plaats is.

De volgende drie methoden worden toegelicht: Place Diagram, Power of 10+ en 12 quality criteria. De Place Diagram en Power of 10+ zijn ontwikkeld door PPS. De 12 quality criteria is afkomstig van Jan Gehl.

The Place Diagram

PPS heeft na duizenden evaluaties van openbare ruimten vier eigenschappen opgesteld die een openbare ruimte als ontmoetingsplaats succesvol maken. Deze vier eigenschappen zijn:

- De ruimte moet toegankelijk zijn;
- De ruimte moet worden gebruikt en er moeten activiteiten plaatsvinden;
- De ruimte is comfortabel en heeft een goed imago;
- De ruimte moet gezellig zijn.

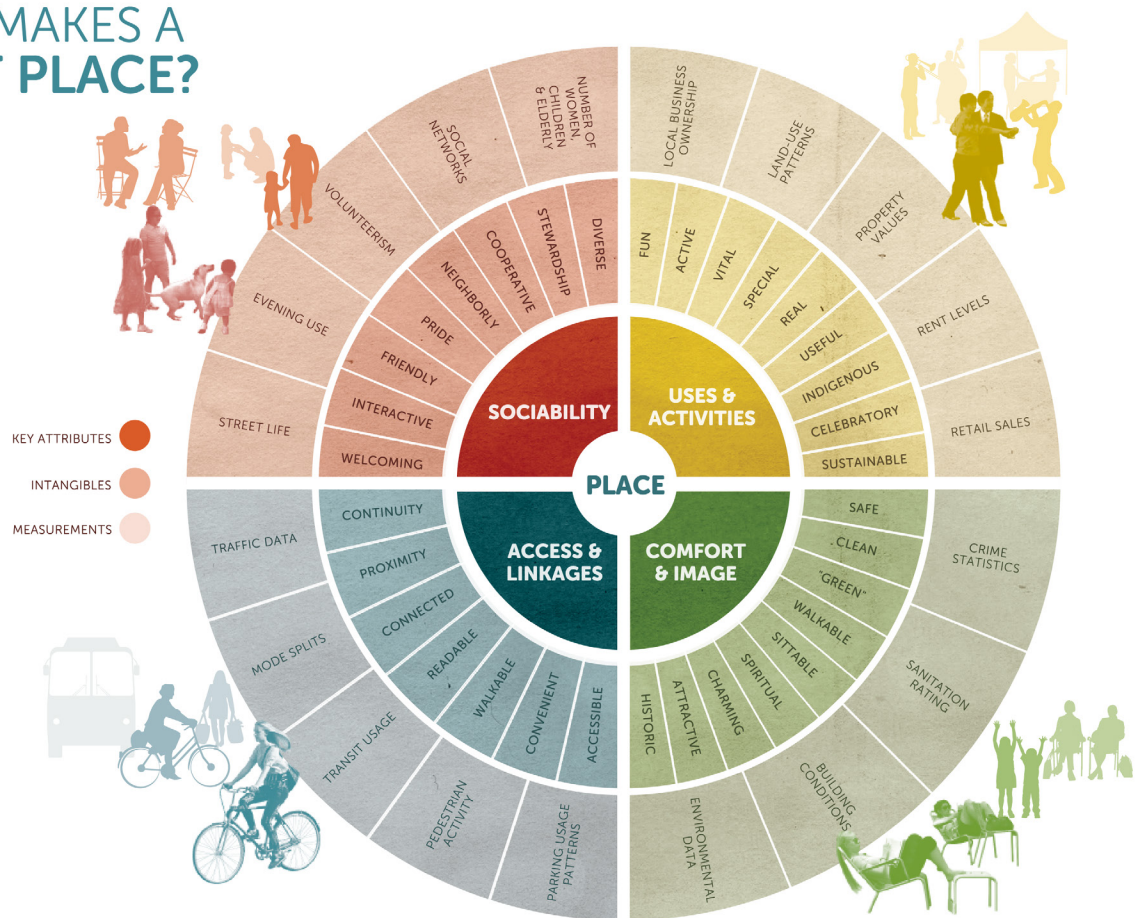
Met deze elementen ontwikkelde PPS de Place Making Diagram, zie figuur 9, als instrument om 'plaatsen' te beoordelen op mate van succes. De middencirkel kan een specifieke plaats zijn, zoals een hoek van de straat, een speeltuin, een plein etc. De binnenste ring bevat de vier hoofdelementen. De ring erbuiten zijn subjectieve aspecten. De buitenste ring bevat objectieve aspecten die gemeten kunnen worden door middel van statistieken of onderzoeken. PPS heeft bij de vier hoofdelementen vragen gemaakt waaraan je je plek/plaats kan toetsen, zie bijlage 4.

Toegankelijkheid - Access & Linkages

Je kunt de bereikbaarheid van een plaats beoordelen op zijn verbindingen met de omgeving, zowel visueel als fysiek. Een succesvolle publieke ruimte is gemakkelijk te bereiken en doorheen te gaan, en is zichtbaar zowel van dichtbij als van een afstand. De randen van een ruimte zijn ook belangrijk. Toegankelijke ruimten zijn ideaal gezien goed bereikbaar met het openbaar vervoer.

1 Het ministerie VROM is sinds 2010 samengevoegd met ministerie van verkeer en waterstaat tot ministerie van infrastructuur en milieu (Wikipedia, 2016).

WHAT MAKES A GREAT PLACE?

Figuur 9: Place Diagram (Project for Public Spaces, 2016)

Comfort & imago - Comfort & Image

Een comfortabele ruimte en een ruimte die zichzelf goed presenteert, is de sleutel tot succes. Comfort omvat percepties over de veiligheid, netheid en de beschikbaarheid van plekken/plaatsen om te zitten. Het belang dat mensen hechten aan de keuze om te gaan zitten waar ze willen, is over het algemeen onderschat.

Gebruik & activiteiten - Uses & Activities

Activiteiten zijn de bouwstenen van een plek. Iets te doen hebben geeft mensen een reden om naar die plek te komen, en ook om terug te komen. Als er niets te doen is, zal een ruimte leeg zijn en dat betekent over het algemeen dat er iets mis is.

Gezellig - Sociability

Gezelligheid is een moeilijke kwaliteit voor een plek om te bereiken, maar eenmaal bereikt wordt het een onmisbare eigenschap. Wanneer mensen vrienden ontmoeten, hun burens ontmoeten en begroeten, en zich comfortabel genoeg voelen om interactie aan te gaan met onbekenden, hebben ze de neiging om een sterker gevoel van plaats of gehecht raken aan hun gemeenschap – aan de plaatsen die deze vormen van sociale activiteiten bevordert- te ontwikkelen.

12 Quality criteria

Stedenbouwkundige Gehl (Ontwerp openbaar groen) heeft 12 kwaliteitscriteria opgesteld voor openbare ruimten in een stedelijke omgeving. Dit zijn randvoorwaarden waaraan voldaan moet worden bij de inrichting van de openbare ruimte om de kans op succes te vergroten. De kwaliteitscriteria zijn op te delen in drie groepen: bescherming (protection), comfort en genot/ plezier (delight). Een uitgebreide toelichting van deze methode is te vinden in hoofdstuk 5 van de bijlagen.

Power of 10+

The Power of 10+ (Project for Public Spaces, 2016) is een concept ontwikkeld door PPS om Placemaking gemakkelijk te beoordelen op meerdere schaalniveaus van de stad. Het idee achter het concept is dat plaatsen slagen wanneer de gebruikers een scala aan redenen (10+) hebben om daar te zijn/verblijven. Hieronder vallen bijvoorbeeld plaatsen om te zitten, speeltuinen, aanraakbare kunst, muziek om naar te luisteren, te eten, geschiedenis, ervaringen en mensen ontmoeten. Ideaal gezien zullen sommige van deze activiteiten uniek zijn voor die bepaalde plaats, als gevolg van cultuur en geschiedenis in die omgeving. Bewoners/gebruikers die het meeste gebruik maken van het gebied, zullen het beste idee hebben welke plannen goed werken. Voor meer informatie zie hoofdstuk 6 in de bijlagen.

Methode voor dit onderzoek

De drie theorieën (Place Diagram, 12 quality criteria, Power of 10+) kijken allen vanuit andere aspecten/uitgangspunten naar een plek of stad.

De theorie van de twaalf kwaliteitscriteria van Gehl gaat verder dan ontmoetingsplaatsen. Het gaat meer over de inrichting en kwaliteit van de openbare ruimte. Deze methode is daardoor breder en diffuser dan de andere twee methoden. Deze theorie is moeilijker toepasbaar op een klein gebied door de randvoorwaarden die bij deze theorie gesteld worden.

De Place Diagram is een erg uitgebreide methode, die makkelijk toepasbaar is op zowel steden als kleinere plekken (zoals de hoek van een straat) en zich richt op ontmoetingsplaatsen. De methode differentieert verschillende behoeftes rond ontmoetingsplaatsen die gebruikers hebben en zorgt voor een goede balans tussen de verschillende elementen.

The power of 10+ heeft een ander schaalniveau en is vooral nuttig bij grotere gebieden dan de plaatsen die in dit onderzoek aan de orde zijn. Het is een abstractere en minder diepgaande theorie dan de andere twee toetsingsmethoden, met minder differentiatie. 10 Succesvolle dingen kunnen ook alleen activiteiten of bewegingen zijn bijvoorbeeld. The power of 10+ is een quick & dirty toets.

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de Place Diagram en de bijbehorende vragen die zijn opgesteld door PPS. Deze is het beste toepasbaar op kleinere plaatsen, die vooral aan de orde zijn in dit onderzoek.

3.5 Conclusie

Hieronder zijn de belangrijkste conclusies uit dit hoofdstuk samengevat:

- Aanwezigheid ontmoetingsplaatsen is essentieel voor ontwikkeling van de interactie, samenwerking en kennisuitwisseling in het USP.
- Openbare ruimte is de buitenruimte rondom (semi-) private ruimten. Dit zijn onder andere straten, parken, pleinen, bruggen en openbare voorzieningen die voor een ieder toegankelijk zijn. Een aanvulling op de openbare ruimte is in dit onderzoek de horeca voorzieningen die een eigen ingang hebben die grenst aan de openbare ruimte (straat/ plein etc.).
- Ontmoetingsplaatsen zijn plaatsen die het mogelijk maken om mensen gericht te ontmoeten, zoals bankjes, koffietentjes, parkjes, maar ook plaatsen met mogelijkheden voor spontane ontmoetingen.
- In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de Place Diagram en de bijbehorende vragen die zijn opgesteld door PPS. Deze is het beste toepasbaar op kleinere plaatsen, die vooral aan de orde zijn in dit onderzoek.

Analyse gebied en referentieprojecten

Utrecht Science Park

In de kaart op de volgende pagina wordt een inventarisatie gegeven van de huidige- en tijdelijke ontmoetingsplaatsen op het USP. Medio 2015 is er door de provincie Utrecht een rapport opgesteld met de facts and figures van het USP. De ambitie vanuit het rapport is het ontwikkelen van een volledig en hoogwaardig voorzieningenpakket. De ontmoetingsplaatsen zijn onderverdeeld in de volgende categorieën: winkels, horeca en overige voorzieningen. Winkels en studentenhuisvesting vallen niet binnen het begrip ‘ontmoetingsplaatsen’ dat in dit onderzoek wordt gebruikt. Ze worden wel weergegeven om een beeld te geven waar concentraties winkels en studentenhuisvesting zich bevinden en hoe dit is verspreid over het USP. De informatie uit het rapport bevat geen kleinere ontmoetingsplaatsen, zoals bankjes en fietsenstallingen. De foto’s van het straatmeubilair komen voort uit veldwerk. In de kaart op de volgende pagina (figuur 10) zijn de aanwezige ontmoetingsplaatsen en voorzieningen weergegeven. De tijdelijke ontmoetingsplaatsen komen voort uit eigen onderzoek.

Tijdelijke initiatieven

Naast de ‘vaste’ ontmoetingsplaatsen op het USP zijn er ook regelmatig tijdelijke initiatieven die als ontmoetingsplaats kunnen dienen. Hieronder worden twee mooie en succesvolle voorbeelden gegeven.

De Daktuin

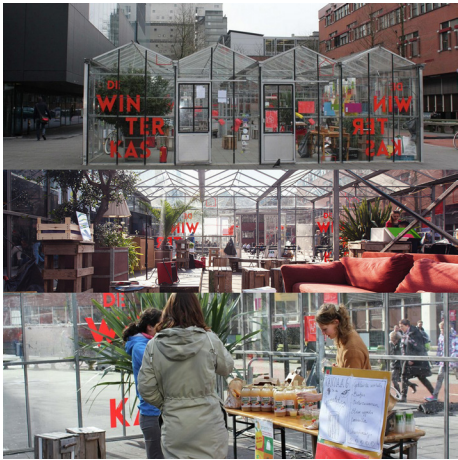
Voor de derde keer op rij is, met groot succes, in de zomermaanden een daktuin (zie figuur 11) gerealiseerd op het dak van de parkeergarage van de Universiteitsbibliotheek op het USP. De daktuin is een initiatief van studenten en biedt een podium voor duurzaam en creatief sociaal ondernemerschap. Het caféterras bood dagelijks ontspanning, werkplekken, een lunch- en borrelkaart en een verrassend programma. Volgens de organisatie trok dit een breed publiek: “Van studentenverenigingen tot duurzame boeren en van Japanse journalisten tot breiende oma’s. Het is een plek die uitnodigt tot ontmoeten en inspiratie, een groene oase tussen het beton” (De Daktuin, 2015).

De Winterkas

De winterkas (zie figuur 12) is een initiatief van SOON, die ook organisator is van de Daktuin. De winterkas is een tijdelijke ontmoetingsplaats, voor iedereen toegankelijk en richt zich op duurzaamheid en innovatie. Een maand lang was de winterkas open en waren er iedere dag activiteiten. De kas was gevuld met planten uit de Botanische Tuinen. “Het is een plaats waar je inspiratie kunt opdoen, kunt netwerken en daarnaast zijn er vele activiteiten” aldus Anne de Boer, communicatiemanager bij SOON (Vermaas, 2015).

Figuur 11: De Daktuin (De Daktuin, 2015)

Figuur 12: De Winterkas (Vermaas, 2015)

Wageningen Campus

Ontmoeten, inspireren en innoveren zijn de kernwoorden van de visie op de campus in Wageningen (Wageningen UR, 2015). Wageningen campus (zie figuur 13) is een aantrekkelijke ontmoetingsplaats voor ondernemers, onderzoekers, studenten en overige bezoekers. Dit wordt gestimuleerd door de ligging van de gebouwen. Deze liggen in én rond een open, natuurlijke, groene ruimte met veel zitgelegenheid, waterpartijen, een buitenarena en wandelmogelijkheden (Wageningen Campus, 2015).

Inrichting Wageningen Campus

Het centrale terrein van Wageningen Campus is een grote, groene oase met veel beeldende kunst. Ook kent de campus veel verschillende gebieden zoals graslanden, houtwallen en beboste gebieden die deel uitmaken van ecologische verbindingzones met de omgeving (Campusterrein, 2015). Het grote groene middengebied, dat bestaat uit gras, water en bomen met veel doorzichten, vormt de ruimtelijke structuur van de campus en wordt omkaderd door gebouwen. Ook biedt het grote groene middengebied ruimte en stimuleert ontmoeting en recreatie op de campus (Campusterrein, 2015).

Lauren Huisman, student op Wageningen Campus: “De beleving van de campus is erg internationaal. Je ziet verschillende kleuren, lichaamslengten, talen, eet- en kledijgewoontes en omgangsnormen. Er zijn studenten die initiatieven nemen om iets te organiseren op de Campus. Dit gaat van een lunchconcert tot een lunchlecture waar veel mensen naartoe gaan om wat meer informatie te krijgen over een onderwerp naar keuze of te genieten van muziekvoorstelling. Maar toch is de Wageningen Campus denk ik het meest geliefd door het vele gras, waar je kan relaxen in de zon. Bijna alle studenten gaan zodra het boven de 18 graden is lekker in de zon zitten, in het gras voor het forum of op het balkon van het Orion en genieten van hun lunchpauze. Daarnaast denk ik dat de campus erg geliefd is en een goede sfeer heeft omdat Wageningen relatief klein is. Binnen je studieprogramma moet je vrije keuze vakken volgen, hierdoor leren studenten veel nieuwe medestudenten kennen en is de Campus net een klein dorp waar je vele bekenden tegenkomt. Ook in de avond kun je bij zowel het Orion als het Forum een hapje eten voor een klein bedrag. In de kantine in het Orion, ook wel ‘de spot’ genoemd, worden ook vaak activiteiten in de avond gepland, zoals een college van Joris Luyendijk, een pubquiz of een bandjes avond”.

Figuur 13: Wageningen Campus (Wageningen Campus, 2016)

High Tech Campus Eindhoven

High Tech Campus Eindhoven (HTCE) is een bedrijvencampus. Dit is een ander type campus dan het USP, waar ook gestudeerd en gewoond wordt. HTCE heeft vijf uitgangspunten:

1. Werken in het landschap (campusatmosfeer met sterk landschappelijk karakter)
2. Parkeren in garages (op maaiveld minimum verharding, alle parkeerplaatsen in gebouwde parkeervoorzieningen)
3. Drukke rand, rustig middengebied(drukke autoverkeer aan de rand, hart straalt rust uit en vormt domein voor voetganger en fietser)
4. Extraverte uitstraling – aansluiting aan omgeving (geen terrein met een hek omheen maar een extraverte campus die communiceert met zijn omgeving)
5. **Centrale voorzieningen in The Strip**

Wat bijzonder is aan dit campusterrein is dat alle voorzieningen geconcentreerd zijn in The Strip. The Strip ligt aan de plas en is het kloppend hart van het terrein. Bij afzonderlijke bedrijven mogen geen voorzieningen zoals bedrijfskantines worden gerealiseerd, dit stimuleert onderlinge ontmoetingen op het campusterrein. Alle bedrijven moeten gebruik maken van de centrale gemeenschappelijke voorzieningen in The Strip.

Figuur 14: HTCE The Strip (Juurlink [+] Geluk, 2011)

Figuur 15: HTCE (Juurlink [+] Geluk, 20114)

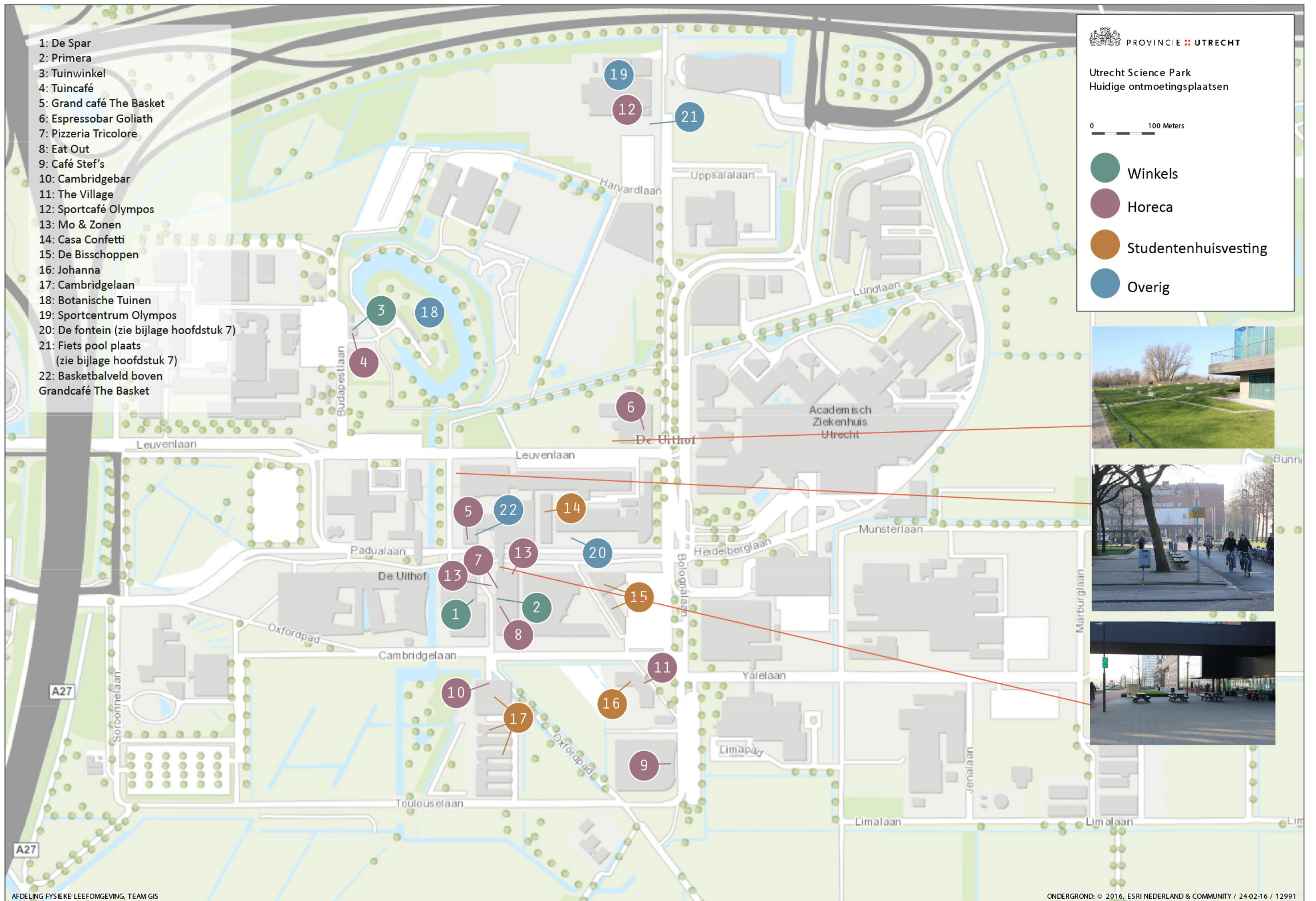
Opgaven en kansen voor campussen

PPS ziet een breed scala van belangrijke elementen en kansen voor de campussen van vandaag. Die wijzen allemaal op het belang van het behandelen van de campus als één omgeving en niet alleen een agglomeratie van voorzieningen. Deze opgaven en kansen zijn:

1. Breng mensen en ideeën samen;
2. Creëer plaatsen, niet alleen faciliteiten;
3. Balanceer tussen flexibiliteit vs. controle op de campus;
4. Verbeter de relatie met de stad;
5. Plant de zaden van duurzaamheid;
6. Ontwar de verkeers- en parkeerellende.

Conclusie

- De bestaande ontmoetingsplaatsen op het USP zijn vooral gericht op voorzieningen. Uitbreiding van de winkelveorziening en een grotere diversiteit kan ervoor zorgen dat het aantrekkelijker wordt om op het USP te verblijven.
- De tijdelijke initiatieven op het USP zijn erg succesvol en scoren goed op de Place Diagram.
- Er zijn veel visies beschikbaar van andere campussen in Nederland. Er zijn vrijwel geen analyses van ontmoetingsruimten in de openbare ruimte van de campus te vinden. Wat opvalt bij het bekijken van de visies en plattegronden van andere bestaande campussen is dat er overal meer ruimte is tussen en rondom de onderwijsgebouwen op de campus dan op het USP. Meer ruimte tussen en rondom de gebouwen nodigt uit om hier te verblijven. Deze ruimte is niet aanwezig op het USP. Daarom is het nog belangrijker dat de ruimte die er is goed wordt ingericht zodat het uitnodigt om hier te verblijven.
- Van Wageningen Campus zijn een analyse van de campusinrichting en ervaringen van een studente beschikbaar. Ook voor Wageningen Campus geldt dat er meer ruimte op de campus is, wat uitnodigt tot verblijven. Er zijn studenten die initiatieven nemen om iets te organiseren op de Campus. Deze tijdelijke initiatieven zijn erg succesvol.
- Op High Tech Campus Eindhoven is ‘The Strip’ een goed voorbeeld van het centreren en stimuleren van ontmoetingen.

BUILDING THE BEST
ACADEMIC FACILITIES IS
NOT ENOUGH TO FOSTER A
WELL-ROUNDED EDUCATIONAL
EXPERIENCE. COMFORTABLE
AND LIVELY PUBLIC SPACES
PROVIDE INFORMAL PLACES
ON AND NEAR CAMPUSES
THAT CAN BRING STUDENTS,
FACULTY, STAFF, VISITORS,
AND THE COMMUNITY
TOGETHER

PROJECT FOR PUBLIC SPACES

4. Onderzoekresultaten

Dit hoofdstuk bevat de onderzoekresultaten van de enquêtes en geeft antwoord op de volgende twee deelvragen: ‘Wat is de verblijfskwaliteit van de ontmoetingsplaatsen op dit moment op het USP volgens de gebruikers?’ en ‘Welke wensen zijn er vanuit de gebruikers voor verbetering van de verblijfskwaliteit op het USP?’.

Gebruikers van een gebied zijn erg belangrijk voor het gebied: zij kunnen aangeven wat ze missen in de huidige situatie en wat ze graag aan verbeteringen willen zien. Dit betekent niet dat alles wat zij noemen gerealiseerd wordt. Er wordt ook met vakinhoudelijke kennis gekeken of dit realiseerbaar is en of het de verblijfskwaliteit zal vergroten. De antwoorden van de gebruikers zijn afgezet tegen het theoretisch kader van PPS, en daarmee is de richting voor een ontwikkel scenario gecreëerd.

Werkwijze

Er is door middel van een enquête naar de wensen en ideeën van de gebruikers gevraagd, 50 respondenten in totaal. Door het uitvoeren van een eerdere enquête (zie bijlagen, hoofdstuk 9.2.1) waar dezelfde vragen zijn gesteld in een open vorm, konden er in de uiteindelijke enquête keuzemogelijkheden worden gemaakt. Hierbij mochten de respondenten één of meerdere antwoorden kiezen (zie bijlagen, hoofdstuk 9.2.2). De onderzoekresultaten van dit onderzoek zijn niet 100% betrouwbaar omdat het om een relatief kleine steekproef gaat. Ze worden meer gezien als beeldvorming en om accenten te kunnen leggen. Alle onderzoekresultaten zijn te vinden in bijlage hoofdstuk 9.3.

4.1 Koppeling Place Diagram

Vanaf dit hoofdstuk worden er in de tekst verwijzingen gemaakt naar de Place Diagram. Dit wordt gedaan door de hoofdelementen waar het betrekking toe heeft te benoemen. Deze zijn cursief gemaakt, op die manier zijn ze gemakkelijk onderscheiden in de tekst.

De complete Place Diagram cirkel wordt rechtsboven op de pagina afgebeeld zodat het duidelijk is welke hoofdelementen er zijn en welke hiervan worden benoemd. Op deze manier wordt er een zichtbare koppeling gemaakt met de resultaten, wensen, bevindingen en de vier hoofdelementen uit de Place Diagram en is het in een oogopslag zichtbaar om welk(e) element(en) het gaat.

4.2 Ontmoetingsplaatsen volgens de gebruikers van het USP

Hieronder wordt een overzicht gegeven van bestaande ontmoetingsplaatsen in de openbare ruimte volgens de gebruikers van het USP. De ontmoetingsplaatsen in private ruimten zijn in bijlage hoofdstuk 9 te vinden.

- Koffietentje (hieronder valt ook: The Village)
- Barretje/ Café (hieronder vallen ook: Café Stef's en Cambridgebar)
- Grand café The Basket
- Spar
- Mo & Zonen
- 'Een winkel' (Spar, Primera)
- De Daktuin
- 'Groene strook'
- Botanische Tuinen
- Ingang van school
- Bankjes
- Bushalte
- Fietsenstalling
- Parkeerplaats
- Rookplekken

Gebruikers hebben in de enquête aangegeven dat ze meer gebruik zouden maken van de aanwezige ontmoetingsplaatsen als:

- Ze aantrekkelijker zouden zijn (40%); *Gezelligheid, gebruik & activiteiten*
- Er in de openbare ruimte meer zitgelegenheid is (32%); *Comfort & imago*
- Faciliteiten/ voorzieningen 's avonds langer open zijn (14%); *Gebruik & activiteiten, comfort & imago*
- Ze zichtbaarder zouden zijn (5%). *Toegankelijkheid*

4.3 Verblijfskwaliteit ontmoetingsplaatsen USP

In de vorige paragraaf is weergegeven welke ontmoetingsplaatsen bekend zijn op het USP bij de gebruikers. In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van wat de verblijfskwaliteit van deze ontmoetingsplaatsen is.

Aan de respondenten is gevraagd:

- Welke ontmoetingsplaats(en) zij gebruik maken (een top drie);
- Wat de belangrijkste reden is waarom ze die locatie(s) kiezen;
- Hoe vaak ze hier gebruik van maken;
- En tot slot hoe ze deze waarderen (kwaliteit).

Dit betekent dat niet alle ontmoetingsplaatsen zijn genoemd of even vaak een beoordeling hebben gekregen. Ook gaven respondenten regelmatig ontmoetingsplaatsen op die zich niet in de openbare ruimte bevinden, maar in private ruimten, zoals een kantine op school of een mediatheek. De belangrijkste redenen waarom respondenten deze locaties kozen staan in bijlage 9.4.

Een overzicht van alle gekozen locaties met alle kwaliteitsbeoordelingen is te lezen in hoofdstuk 9.4 van de bijlagen.

De kwalificaties van locaties gingen van 'zeer goed' naar 'zeer slecht', met daar tussen in 'goed', 'matig' en 'slecht'. Hier zijn de gemiddelde kwaliteitsbeoordeling per locatie² weergegeven:

zeer goed	zeer goed/ goed	goed	goed/ matig	matig
Johanna studieruimte Johanna terras The Village	Koffietent	Bankjes buiten Bar Bushalte Café De Daktuin Grand café The Basket 'Groene strook' Heidelberglaan Parkeerplaats Pizzeria Spar Café Stef's	Fietsenstalling Cambridgebar Winkel	Rookplek

² 'Koffietent' en 'winkel' worden expliciet door de gebruikers genoemd: in dit geval wordt er geen specifieke locatie benoemd.

Een paar uitkomsten over het gebruik van het USP op basis van de huidige situatie:

- Het wordt voornamelijk (70%) gebruikt als functionele plek, gevolgd door een ontmoetingsplek (18%).
- Meer dan de helft van de gebruikers van het USP gebruiken private ruimten, zoals een school of kantoorgebouw, het vaakst als ontmoetingsplaats (62%). Het kleinere deel van de gebruikers (38%) geeft de voorkeur aan openbare ruimten. Van deze 38% spreekt het grootste gedeelte (30%) nu het liefst ergens binnen af, zoals bij een horecagelegenheid. Slechts 8% van de gebruikers ontmoet elkaar op dit moment graag buiten, bijvoorbeeld op straat of in een park.

4.4 Wensen en ideeën gebruikers USP met betrekking tot verbetering van de verblijfskwaliteit

Wat maakt een ontmoetingsplaats aantrekkelijk?

Naast te weten welke wensen er zijn vanuit de gebruikers voor verbetering van de verblijfskwaliteit op het USP is het ook belangrijk om te weten wat een ontmoetingsplaats in de openbare ruimte aantrekkelijk maakt voor de gebruikers.

Uit de enquêtes blijkt dat de respondenten vooral waarde hechten aan voldoende en fijne zitgelegenheden (23%, *comfort & imago*), direct gevolgd door de behoefte aan een schone en ruime ruimte/locatie (21%, *comfort & imago*). Hierna vinden ze vooral belangrijk dat het aantrekkelijk en sfeervol is (17%, *gezelligheid*), er Wifi aanwezig is (16%, *gebruik & activiteiten*) en dat ze er rustig kunnen werken (15%, *comfort & imago*).

Wat kan de verblijfskwaliteit verbeteren?

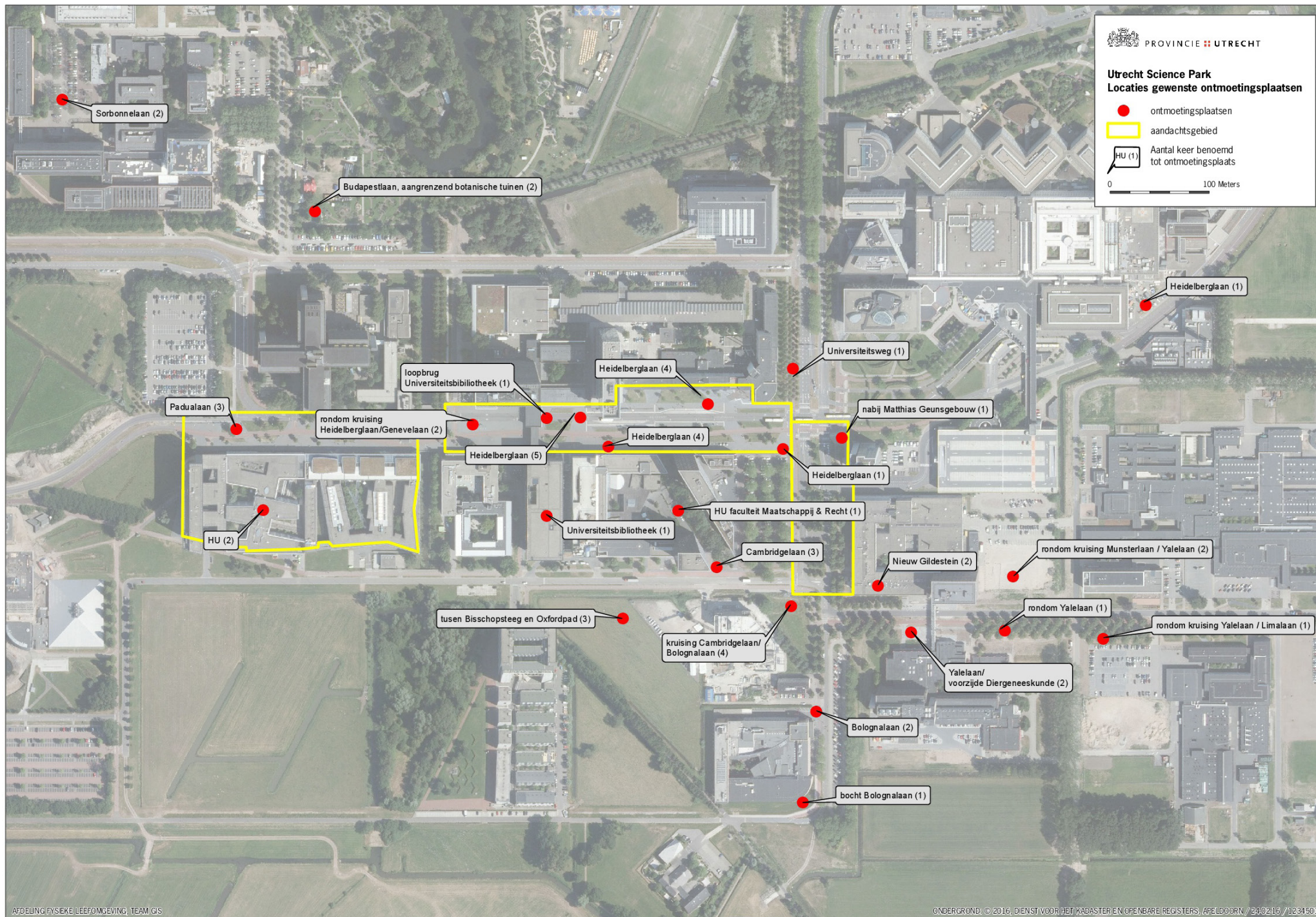
Gebruikers van het USP denken dat de verblijfskwaliteit op het USP verbeterd kan worden door het realiseren van meer horeca gelegenheden, die tevens gebruikt kunnen worden als studie- en werkplek (51%, *gebruik & activiteiten, comfort & imago*). Ook geven zij aan dat het creëren en realiseren van meer buitenfaciliteiten, zoals meer groen en zitgelegenheid in de buitenruimte, de verblijfskwaliteit vergroot (21%, *comfort & imago*). Deze verbetering zal ook invloed hebben op de behoefte aan meer sfeer en leven op straat. Naast de direct aanwijsbare en plaatsgebonden verbeteringen hechten zij ook waarde aan de sfeer en levendigheid (12%, *gezelligheid*) in het algemeen op het USP. Dit is niet plaatsgebonden maar wel essentieel om je ergens veilig te voelen en langer te blijven. Behalve de realiseerbare wensen hadden de respondenten ook een praktisch idee, namelijk het verlengen van de openingstijden van de faciliteiten (9%, *gebruik & activiteiten, comfort & imago*), zodat hiervan ook in de avonduren gebruik gemaakt kan worden.

Wensen en ideeën ontmoetingsplaatsen in de openbare ruimte

Ook is er aan de gebruikers van het USP gevraagd naar de vorm/ het soort ontmoetingsplaatsen in de openbare ruimte dat zij graag zien op het USP. Het merendeel van de respondenten ziet graag gezonde en goedkope horecagelegenheden, gevolgd door rustige werkplekken met voldoende stopcontacten. Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld een coffee bar met hippe/industriële uitstraling. Behalve op voorzieningenniveau zouden de gebruikers ook graag buitenfaciliteiten/mogelijkheden gerealiseerd zien op het USP.

Locatie gewenste ontmoetingsplaatsen

Er is aan gebruikers gevraagd waar de ontmoetingsplaatsen zich zouden moeten bevinden op het USP. Respondenten konden hier meerdere locaties aanwijzen. Naast specifieke locaties konden er ook 'aandachtsgebieden' aangewezen worden. Dit gaat om een groter gebied dat extra aandacht kan gebruiken met betrekking tot de verblijfskwaliteit in dat gebied. Er zijn in totaal 59 locaties voor ontmoetingsplaatsen aangewezen door de respondenten. Daaruit blijkt dat gebruikers de ontmoetingsplaatsen vaak het liefst dicht bij hun 'locatie' (school, werk) willen hebben. In totaal zijn er drie belangrijke aandachtsgebieden geselecteerd: een gebied rondom de Padualaan, de Heidelberglaan en de kruising Heidelberglaan/ Bolognelaan. De locaties van de ontmoetingsplaatsen en aandachtsgebieden zijn weergegeven op de volgende pagina, figuur 16.

Figuur 16: Locaties gewenste ontmoetingsplaatsen

Samenvatting

In deze paragraaf wordt met verschillende vragen een antwoord gegeven op de deelvraag: 'Welke wensen zijn er vanuit de gebruikers voor de verbetering van de verblijfskwaliteit op het USP?'. Hieronder een overzicht van de belangrijkste conclusies uit deze verschillende vragen.

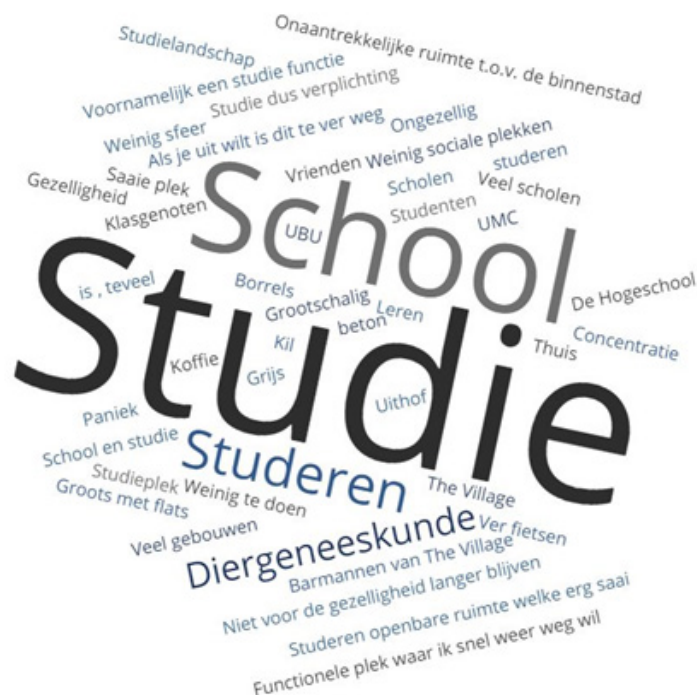
- Het maakt het voor de gebruikers vooral aantrekkelijk als er voldoende en fijne zitgelegenheid is en als het schoon en ruim is. Gevolgd door een aantrekkelijke en sfeervolle ruimte waar Wifi aanwezig is en waar ze rustig kunnen werken.
Gezelligheid, comfort & imago
- Volgens de respondenten verbetert de verblijfskwaliteit op het USP als er meer horeca gelegenheden zijn die tevens gebruikt kunnen worden als studie- en werkplek en als er meer buitenfaciliteiten aanwezig zijn. Ook hechten zij waarde aan meer leven op straat en faciliteiten die langer open zijn dan kantoorwerktijden.
Gebruik & activiteiten, comfort & imago
- Respondenten zouden zelf graag meer gezonde en goedkopere horecagelegenheden willen, rustige werkplekken met voldoende stopcontacten. Bijvoorbeeld in de vorm van een coffeebar met industriële/ moderne uitstraling en buitenfaciliteiten (terras).
Comfort & imago
- Deze ontmoetingsplaatsen willen ze graag realiseren dichtbij hun eigen verblijf op het USP, waarbij verschillende clusters terug te vinden zijn bij de Padualaan en Heidelberglaan.
Toegankelijkheid

4.5 Conclusies enquêtes

Uit de enquêtes blijkt dat de gebruikers behoefte hebben aan een groter en gezonder horeca aanbod, dat tevens kan dienen als rustige werkplek. De verblijfskwaliteit verbetert volgens hun als er meer horecagelegenheid is, er meer buitenfaciliteiten zijn en er meer gezelligheid is op straat. Het maakt een ontmoetingsplaats aantrekkelijk als deze schoon en ruim is en voldoende zitgelegenheid heeft. Uit figuur 18 is een clustering af te lezen bij de Padualaan/ Heidelberglaan. Het is belangrijk bij het plannen van voorzieningen goed onderscheid te maken tussen publieke, semi- publieke en private voorzieningen.

Gezelligheid, gebruik & activiteiten, comfort & imago

Als gebruikers aan het USP denken dan komen vooral deze termen in hen op...

Citaten van respondenten

“HET OOG WIL OOK WAT, ZOALS KUNST OF GRAFFITI”

“MEER SFEER EN LEVEN OP STRAAT GEEFT EEN VERTROUWD GEVOEL. BIJVOORBEELD
ZACHTE MUZIEK, AFDAKJES, SFEERVOLLE LANTAARNPALEN, LAGE BOMEN”

“ALS ER MEER HORECA GELEGENHEDEN ZIJN DIE TEvens DIENEN ALS STUDIE- OF
WERKPLEK ZOU IK DAAR LIEVER MET EEN KLANT AFSPREKEN”

“MEER LEVEN OP STRAAT IS MEER VEILIGHEID”

“MEER BUITENFACILITEITEN, BUITEN WERKEN IN DE ZOMER IS VAAK BEPERKT DOORDAT
ALLES ZO SNEL VOL ZIT”

“DOOR HET VERBETEREN VAN DE VERBLIJFSKWALITEIT DENK IK DAT HET MEER ALS
EEN STUKJE UTRECHT ZAL VOELLEN IN PLAATS VAN HIER WONEN STUDENTEN, THROW ‘EM
A BONE”

5. Mogelijke ontwikkelscenario's

In dit hoofdstuk wordt naar een ontwikkelscenario met aanbevelingen gewerkt. In paragraaf 5.1 wordt een toelichting van de gekozen aandachtsgebieden gegeven, die later in het hoofdstuk worden uitgewerkt. De toetsing voor de verbetering van de verblijfskwaliteit wordt gedaan aan de hand van de Place Diagram die is opgesteld door PPS. Er is gekeken naar de knelpunten en kansen voor verbetering, de knelpunten worden gekoppeld aan hoofdelementen van de Place Diagram. Vervolgens worden er voorstellen gedaan voor verbetering van de verblijfskwaliteit.

5.1 Onderbouwing aandachtsgebieden

Verbinding op en tussen de verschillende deelgebieden van het USP is essentieel. Dit zorgt niet alleen voor een samenhangend plangebied, maar verbindt ook de (mensen uit de) verschillende deelgebieden. De respondenten van de enquêtes hebben aangegeven wat voor hun gewenste locaties zijn voor ontmoetingsplaatsen. De grootste concentratie van gewenste ontmoetingsplaatsen bevindt zich rondom de Padualaan/Heidelberglaan. Deze wens vanuit de gebruikers komt overeen met de 'Agenda voor ontmoeting' van Urhahn: hierin wordt het advies gegeven om een concentratie van ontmoetingsplaatsen te realiseren op de centrale as (Padualaan/ Heidelberglaan). Op deze manier wordt er gekozen voor nabijheid en dichtheid. Hierdoor wordt de dynamiek verhoogd in het gebied en wordt er een hoog stedelijke sfeer gecreëerd. Het kan bovendien niet overal even levendig zijn op het USP en het is daarom voor de hand liggend om te beginnen bij plekken of locaties waar al veel levendigheid of voorzieningen aanwezig zijn. Hier zijn eenvoudig 'brandpunten' van dynamiek van te maken. Een hoge gebruiksfrequentie leidt tot veel ontmoeting (Urhahn, 2015).

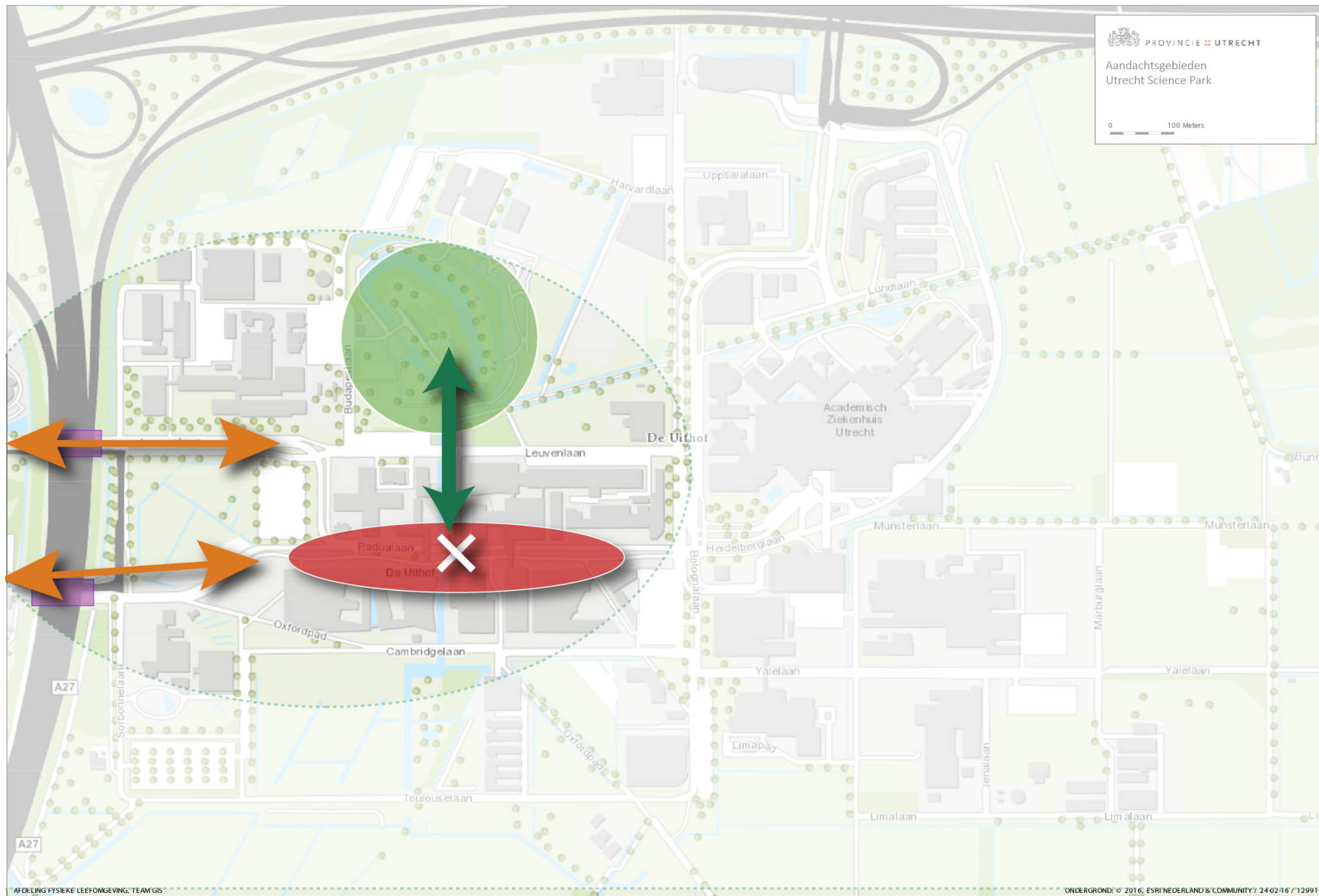
Vanuit dit centrale punt kan een verbindend netwerk gecreëerd worden met de rest van het plangebied. Belangrijk daarbij is dat in de huidige situatie een goede verbinding ontbreekt naar de Botanische Tuinen, een gemiste kans volgens Urhahn. Ook vanuit de gebruikers bleek in de enquêtes een nadrukkelijke vraag naar meer buitenfaciliteiten. Dit verbetert volgens hun de algehele verblijfskwaliteit van het USP. Hierin kunnen de Botanische Tuinen dienen als centrale plek in de groene ontmoetingsruimte, een plek vol kansen en mogelijkheden nabij de centrale as. De Genèveaan is een belangrijke entree naar de Botanische Tuinen. Hier hoort dan een hoogwaardige en herkenbare inrichting bij.

Naast de verbindingen binnen het plangebied is de verbinding met de buitenwereld net zo belangrijk, de entree van het USP. Een goede eerste indruk kun je maar één keer maken. Het is het visitekaartje van het plangebied en het is volgens de onafhankelijk adviseur ruimtelijke kwaliteit, Paul Roncken (2016), beeldbepalend voor gebruikers en bezoekers van het USP. Deze eerste indruk vindt voornamelijk plaats rondom de viaducten bij de Weg tot de Wetenschap en het begin van de Leuvenlaan, tevens de hoofdwegen naar de centrale as en de Botanische Tuinen.

In dit onderzoek worden bovenstaande locaties (zie figuur 17) nader uitgewerkt om de ontwikkelingsmogelijkheden in kaart te brengen.

Foto: Johan Hanko

Figuur 17: Aandachtsgebieden USP

5.2 Beeldvorming en mogelijke ontwikkelscenario's

De knelpunten en kansen komen voort uit de respons van de gebruikers en zijn afgezet tegen de vier hoofdelementen van de Place Diagram (zie figuur 12) en de bijbehorende vragen die opgesteld zijn door PPS (zie hoofdstuk vier in de bijlagen). Bij elk gebied worden de vier hoofdelementen van de Place Diagram afgebeeld. De elementen waar zich geen/weinig knelpunten bevinden zijn lichter weergegeven dan de elementen die aandacht vragen. Er worden vervolgens impressiebeelden gegeven van de mogelijke aanpassingen door middel van een moodboard: dit geeft de sfeer aan die de plaats moet gaan uitademen.

5.2.1 Centrale as

gebrek aan voldoende zit- en ontmoetingsplaatsen en andere verblijfsplaatsen in de openbare ruimte. Er zijn slechts een paar gefaciliteerde zitplaatsen/ ontmoetingsplaatsen. In de zomer kunnen de gebruikers de groenstroken in het gebied benutten, maar zij geven in de enquêtes aan dat dit niet voldoende is.

De ruimte voelt over het algemeen veilig aan maar door de aanwezigheid van onaantrekkelijke en dichte gebouwplinten weet je als gebruiker niet wat er binnen gebeurt. Uit de inventarisatie van huidige ontmoetingsplaatsen blijkt dat de gebruikers op dit moment weinig keuze hebben in activiteiten in het gebied. Dit is ook één van de grote knelpunten van dit gebied: gebruikers worden niet naar buiten gelokt om gebruik van de buitenruimte te maken. Het is een onaantrekkelijk gebied om vrienden te ontmoeten of om mensen mee te nemen om het gebied te laten zien. Het grootste deel van de gebruikers ontmoet elkaar daarom het liefst in private ruimten en het USP wordt voornamelijk gebruikt als functionele plek. De grootste knelpunten in de centrale as zijn: gezelligheid, gebruik & activiteiten en comfort & imago.

Verbetering verblijfskwaliteit

Comfort & imago

Gebruikers krijgen een veiliger gevoel in het gebied als de onaantrekkelijke en dichte gebouwplinten worden veranderd in open, levendige plinten. Zo kunnen ze zien wat er gebeurt in het gebouw en vindt er meer interactie plaats tussen de gebouwen en de openbare ruimte.

Bijzondere elementen in het gebied, die je echt wilt laten zien aan vrienden en waar mensen foto's van maken, zijn vrijwel niet aanwezig. Als deze toegevoegd worden hebben mensen een reden om deze plek te bezoeken en wordt het interessanter om het gebied ook te laten zien aan vrienden/familieleden.

Gebruik & activiteiten

Met het toevoegen van creatieve zitplaatsen in de openbare ruimte wordt het aantrekkelijker om hier, alleen of met een groep, te verblijven. Gebruikers hebben aangegeven meer gebruik te maken van de openbare ruimte als er meer zitgelegenheid is. Een toevoeging van groen geeft het gebied een levendigere uitstraling en mensen zullen zich sneller op hun gemak voelen.

Op dit moment is er weinig verscheidenheid in activiteiten in het gebied. Door het toevoegen van verschillende activiteiten ontstaat er meer dynamiek, komt er meer leven op straat en zullen mensen meer en sneller gebruik maken van de ontmoetingsplaatsen in de openbare ruimte. Naast activiteiten zullen er ook meer faciliteiten moeten worden toegevoegd, specifiek horeca faciliteiten waar veel vraag naar is vanuit de gebruikers. Er is een mogelijkheid voor pop-up horeca in het bestuursgebouw, zie artikel 'Meer horeca en winkels op 'uithof' Uithof' (Hoekstra, 2016) van het AD in bijlage 14, en er kan gedacht worden aan goedkope/gezonde foodtrucks. Al deze toevoegingen aan het gebied zal de interactie tussen mensen stimuleren, er worden plekken gecreëerd die je aan anderen wilt laten zien en het verblijf wordt aangenamer. Zie figuur 22 voor een sfeerimpressie voor de centrale as.

Alternatief scenario

Naast de aanbevelingen voor mogelijkheden in de huidige situatie is er ook een aanbeveling die de verblijfskwaliteit nóg meer kan verbeteren maar op dit moment minder realistisch is. Dit heet het 'centrale as +' scenario, zie figuur 19. In het 'centrale as +' scenario worden de gemotoriseerde vervoersstromen om de centrale as geleid, namelijk langs de Cambridgelaan en de Leuvenlaan. Door het gemotoriseerd verkeer om te leiden ontstaat er een echt grote centrale plek. In dit scenario verdwijnt de aanwezige verkeersbarrière, die over de gehele lengte door de centrale as loopt. Er wordt meer ruimte gerealiseerd voor ontmoeting in de openbare ruimte, zie de gekleurde vlakken in figuur 19. Dit scenario biedt kansen om een prachtige ontmoetingsboulevard te maken van het centrale gebied.

Aanbevelingen voor verbetering op basis van PPS

Voor de centrale as zijn de knelpunten voornamelijk gezelligheid, gebruik & activiteiten en comfort & imago. Deze knelpunten kunnen verbeterd worden met behulp van het model van PPS. De input van de gebruikers wordt hierin meegenomen. De nummers tussen haakjes verwijzen naar de nummers op het moodboard in figuur 20. Dit levert de volgende aanbevelingen op:

- Toekomstige tramhaltes van de Uithoflijn betrekken bij ontwerp van ontmoetingsplaatsen/inrichting van de centrale as. Wellicht komt er in de toekomst een OV knooppunt overstap op de centrale as (zie www.uthoflijn.nl voor meer informatie);
- Er zijn plannen voor de sloop of transformatie van het Kruijtbouw (zie figuur 18, nummer 1). Het advies is om bij het ontwerp/invulling van het terrein de omgeving en wellicht de gebruikers te betrekken zodat de nieuwe bestemming in goede relatie staat tot de omgeving en een goede sfeer uitstraalt.

Quick wins:

- Meer zitgelegenheid creëren in de openbare ruimte;
- Meer groen realiseren in de openbare ruimte zodat de openbare ruimte aantrekkelijker wordt en fijner/veiliger aanvoelt;
- Het creëren van levendige plinten. Dit moet zo snel mogelijk. In ieder geval bij iedere functiewijziging de plinten aanpassen. Zie figuur 18 voor een inventarisatie van de huidige gebouwplinten gelegen in de centrale as. Zie bijlage 12 voor voorbeelden van goede gebouwplinten;
- Meer gezonde/ goedkope horecagelegenheden realiseren die werkplekken en voldoende stopcontacten hebben en rustig zijn: pop-up horeca in het bestuursgebouw, foodtrucks (14);
- Het organiseren en realiseren van activiteiten in de openbare ruimte: schommels (2,5,7), urban pool (12), Street pong (8), street scrabble, festivals, activiteiten gedurende de lesvrije weken in de zomer;
- Organiseren van 'tijdelijke' evenementen tijdens de bouw van de Uithoflijn: skeelerbaan, watergevecht, zandkastelen bouwen.

Toelichting plintenkaart

- Een 'goede' gebouwplint is transparant, men kan naar binnen kijken en zien wat er gebeurt;
- Bij een 'slechte' gebouwplint is de plint vaak opgetild en ligt boven het maaiveld, de gevel is niet transparant en men kan van buitenaf slecht/ niet naar binnen kijken;
- Een 'matige' gebouwplint zweeft er tussen in. De gebouwplint kan bijvoorbeeld op maaiveld zijn maar heeft een minder transparante gevel.

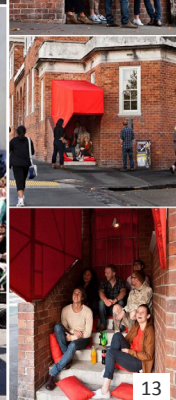
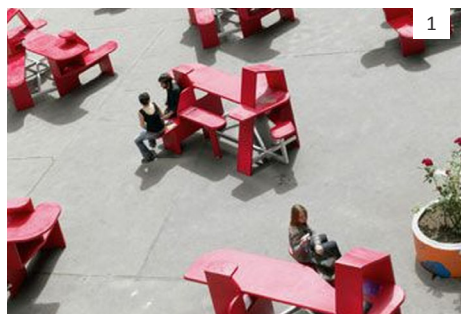
De kleur van de foto rand en de kleur van de gevel op de kaart geven aan of het een goede, slechte of matige gebouwplint is: groen is goed, rood is slecht en oranje is matig.

Figuur 18: Plintenkaart

Bronvermelding figuur 20

1. Picknick benches (Pinterest, 2015)
2. Waterfall swing (Fresh, 2012)
3. Zitgelegenheid (Yard Furniture, 2008)
4. Zitgelegenheid (Yard Furniture, 2008)
5. City swing (Faslanyc, 2011)
6. Stick & Stay in Rotterdam (Urban Ideals)
7. Muziek schommels op Neude Utrecht (De Stad Utrecht, 2014)
8. Street Pong (Trending City)
9. Skate mogelijkheid bushalte in Kopenhagen (Nelson, 2016)
10. Bollards (Strat&GO, 2010)
11. DIY Urban Furniture (Steph, 2014)
12. Urban Pool (Reed, 2015)
13. Stairway cinema (OH NO SUMO, 2011)
14. Foodtruck in London (Rundavoo, 2015)

Figuur 20: Moodboard centrale as

WE MUST CONTINUE TO GENERATE THE CONDITIONS
FOR SERENDIPITOUS ENCOUNTERS—THE UNEXPECTED
CONVERSATION THAT BECOMES A FRUITFUL
PARTNERSHIP OR THE PASSING OBSERVATION THAT
SPARKS A DISCOVERY OR INNOVATION.

DREW FAUST, HARVARD COMMON SPACES PROGRAM

5.2.2 (Verbinding naar de) Botanische Tuinen

Knelpunten en kansen voor verbetering

De Botanische Tuinen vormen een bijna logische 'groene long' of parkstructuur voor het USP. Een grote gemiste kans en tevens het grootste knelpunt van dit gebied is de toegankelijkheid. Vanuit de centrale as ontbreekt er een goede verbinding naar de

Botanische Tuinen. Er is geen aantrekkelijke en/of duidelijke weg of bewegwijzering er naar toe en gebruikers geven de Botanische Tuinen niet aan als ontmoetingsplek.

Ook de toegangsweg is niet goed te vinden/ aangegeven.

Als je hier dan eenmaal bent, staat er een zichtbare barrière voor de Botanische Tuinen: de hekken om de tuin heen. De bushalte 'Botanische Tuinen' ligt 350 meter verderop, dichterbij de centrale as dan bij de locatie zelf.

Als je er eenmaal bent, maken de Botanische Tuinen een goede indruk, langs de weg ernaar toe zijn nog veel verbeteringen mogelijk. Gebruikers worden op dit moment niet voldoende gestimuleerd om vanuit de openbare ruimte van het USP naar de Botanische Tuinen toe te gaan. De hoofdingang ligt ook niet aan de doorgaande weg maar is 'verstopt' in een zijstraat van de Leuvenlaan.

Naast de functie van tuinen zouden de Botanische Tuinen ook meer een parkfunctie kunnen krijgen om meer aan de vraag van de gebruikers te voldoen.

Samengevat is het comfort & imago het grootste knelpunt door het gebrek aan activiteiten en bereikbaarheid.

Verbetering verblijfskwaliteit

Comfort & imago

Door het creëren van een groene poort en een herkenbare entree zoals bijvoorbeeld de in figuur 21 (nummer 6) wokkel vanaf de centrale as, ontstaat er een zichtbare verbinding en zichtlijn naar de Botanische Tuinen. Door een dergelijke toevoeging wordt de route meer kenbaar gemaakt en is de plek vanaf een afstand te zien. Het gaat om een iconische ingreep die de aandacht 'als vanzelf' naar de Botanische Tuinen leidt. En daarmee de bezoekers.

Toegankelijkheid

Het verplaatsen van de ingang van de Botanische Tuinen naar de Leuvenlaan zal ook tot een verbetering leiden. Een ingang aan een doorgaande route geeft meer kans op succes/ bezoekers (zie artikelen: 'Een echt hart voor de Uithof' en 'Winkels, woningen en horeca voor Utrecht Science Park' in bijlage 14). Tevens is met de verplaatsing van de ingang de afstand naar een openbaarvervoer halte kleiner. Met het verplaatsen van het parkeerterrein gelegen tussen Leuvenlaan en de Botanische Tuinen, komt er meer plaats voor ontmoeting.

Gebruik & activiteiten

Op het voormalig parkeerterrein wordt ruimte gecreëerd voor zitplaatsen, activiteiten, voorzieningen en ontspanning. Dit vergroot de kans dat gebruikers elkaar hier ontmoeten en hier regelmatig voor kiezen. Zie figuur 21 voor een sfeerimpressie voor dit gebied.

Aanbevelingen voor verbetering op basis van PPS

De nummers tussen haakjes verwijzen naar de nummers op het moodboard in figuur 21. Om de Botanische Tuinen tot een volwaardig ontmoetingsplaats te maken worden de volgende aanbevelingen gegeven:

- Creëren groene poort (6) en herkenbare entree door bijvoorbeeld een wokkel (2,4,8) vanaf de centrale as naar de Botanische Tuinen (de Genèveaan) zodat er een zichtlijn ontstaat. Dit kan gerealiseerd worden op verschillende manieren in verschillende prijsklassen;
- Zitgelegenheid realiseren in/ rondom de herkenbare entree vanaf de centrale as naar de Botanische Tuinen;
- Voldoende straatverlichting, op een creatieve manier uitgevoerd/vormgegeven, op de Genèveaan, dit zorgt voor veiligheid;
- De Botanische Tuinen beter aangeven in het gebied, bijvoorbeeld door middel van wegwijzers of beeldmerk;
- Ingang van de Botanische Tuinen verplaatsen richting Leuvenlaan.
- 'Park' sfeer creëren in en rondom de Botanische Tuinen (elementen Lepelenburg/ Wilhelminapark toevoegen). Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de strategieën voor het verwezenlijken van goede parken (zie bijlage 15);
- Activiteiten toevoegen in en rondom de Botanische Tuinen. Bijvoorbeeld: een horeca gelegenheid (7) net buiten de Botanische Tuinen (ander soort dan in de Botanische Tuinen zelf), levensgroot scrabble (5);
- Zitgelegenheid in en rondom de Botanische Tuinen, bijvoorbeeld (lig)stoelen op een plaats met een leuk uitzicht (9), picknickbanken (1), een grasveld dat uitnodigt om op te liggen (3), 'tulp' stoeltjes (10);
- Verminderen van de zichtbare barrière, eventueel (gedeeltelijk) openbaar maken van de Botanische Tuinen;
- Parkeerplek aan Leuvenlaan verplaatsen naar de buitenrand van het USP, deze ruimte gebruiken als openbare ruimte en daar ontmoetingsplaatsen creëren.

1

2

3

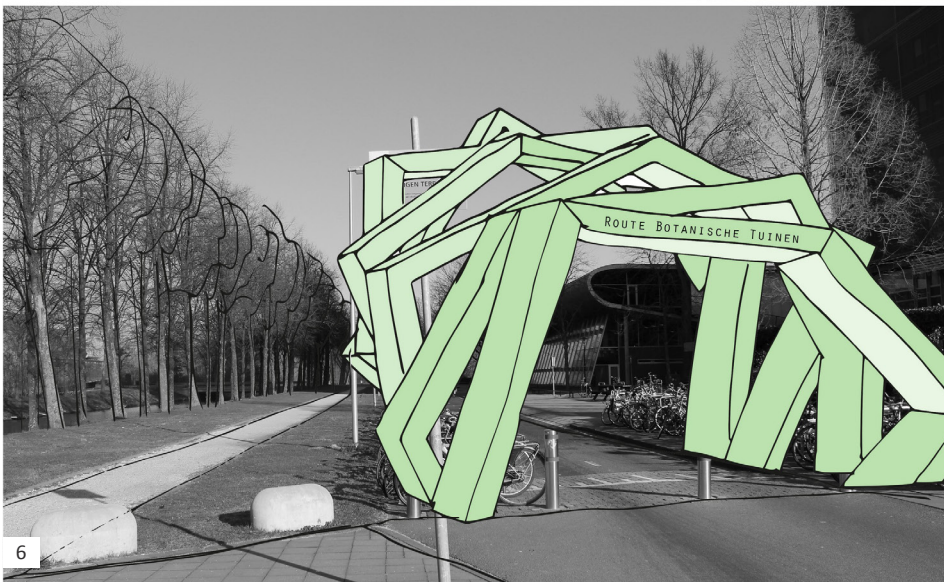
4

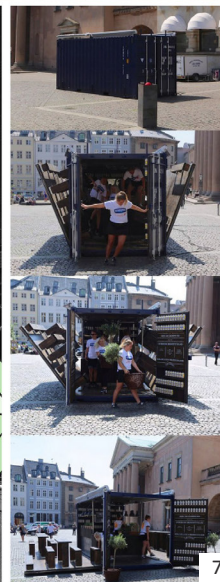
5

Bronvermelding figuur 21

1. Picknickbank Wilhelminapark Utrecht (Vermaning, Zitgelegenheid Wilhelminapark Utrecht)
2. The Red Folding Paper in the Greenway- Turenscape (Turenscape)
3. Friends and families sunbathe next to the market at Dufferin Grove Park (Kent)
4. Qinhuangdao Red Ribbon Park – Turenscape (Turenscape)
5. Street Scrabble in Seattle (Trending City)
6. Rok Grdisa (Mihelic) ontwerp toegepast bij (verbinding naar de) Botanische Tuinen (Vermaning, Groene poort verbinding Botanische Tuinen)
7. Container restaurant Denemarken (Um container que vira restaurante em poucos minutos)
8. Qinhuangdao Red Ribbon Park – Turenscape (Turenscape)
9. Ligstoelen Lepelburg Park Utrecht (Vermaning, Ligstoelen Lepelburg park)
10. Tulp stoelen in Eindhoven (Bright Side, 2016)

6

7

8

9

10

Figuur 21: Moodboard (verbinding naar de) Botanische Tuinen

5.2.3 Entree plangebied

Knelpunten en kansen voor verbetering

De entree van het USP bestaat aan de stadkant uit twee vrijwel naast elkaar liggende tunnels onder de A27 door: aan de Weg tot de Wetenschap en de Archimedeslaan. Als je zo het gebied in komt, maakt de tunnel entree naar het USP geen

goede eerste indruk. Je wilt er zo snel mogelijk doorheen. Als de A27 in de toekomst verbreed wordt, is de onderdoorgang langer en daardoor wordt de beleving nog sterker. De beide viaducten zijn zichtbaar maar gaan op in de omgeving. Behalve het USP welkomstbord naast de weg heb je niet door dat je het USP binnengaat. De viaducten hebben vooral een functie als doorgang en zijn ook als zodanig ontworpen en niet als verblijfsplek. Doordat de viaducten een doorgangsfunctie hebben, bevatten ze geen activiteiten, geen zitplaatsen en geen echt veilig gevoel. De grootste knelpunten hier zijn: comfort & imago, gebruik en activiteiten en in mindere mate gezelligheid.

Verbetering verblijfskwaliteit

Gebruik en activiteiten

Door het verbeteren van de entree ontstaat het idee dat men een echt bijzonder gebied (het USP) in gaat. Het is al een redelijk verkeersveilige plaats, het gemotoriseerde verkeer is gescheiden van het fiets- en wandelverkeer en er zijn trottoirs onder de viaducten. Met toevoeging van activiteiten en het creëren van zitplaatsen wordt het een nog veiliger en fijnere plek om te verblijven. Hierdoor krijgen de viaducten naast de doorgangsfunctie ook een verblijfsfunctie. De viaducten zijn ideale plekken voor verschillende activiteiten omdat het er altijd verlicht en droog is. Zie figuur 23 voor een sfeerimpressie van de viaducten.

Comfort & imago

Op dit moment is de entree niet als zodanig herkenbaar. Het is niet meer dan een functioneel viaduct. Gericht routeontwerp draagt bij aan mooiere en rustige vormgevingen wegen door karaktervolle gebieden. Het leidt tot een versterking van de identiteit. Een goed herkenbare identiteit kan een prominent visitekaartje voor het gebied betekenen. Een voorbeeld hiervan is het lichtviaduct bij de High Tech Campus Eindhoven van lichtkunstenaar Har Hollands, zie figuur 22 nummer 4. Het lichtviaduct symboliseert de hersenactiviteit van de mensen die er werken (College van Rijksadviseurs, 2013).

Aanbevelingen voor verbetering op basis van PPS

De nummers tussen haakjes verwijzen naar de nummers op het moodboard in figuur 22. De volgende aanbevelingen leiden tot verbetering van de entree van het USP:

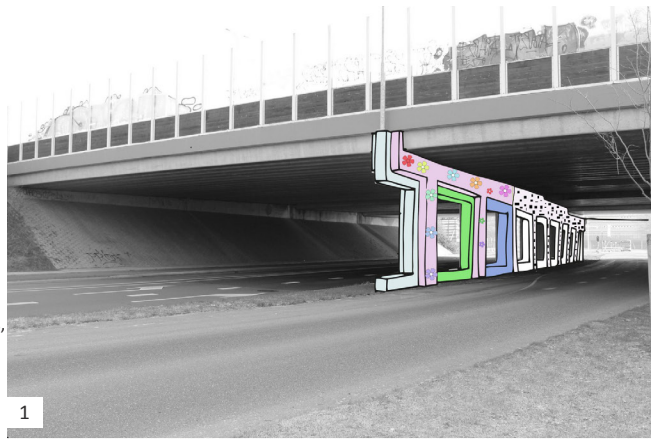
- Het aanzicht van de viaducten verbeteren (7,9,11) zodat deze zichtbaar zijn van een afstand;
- 'Vertelkracht' geven aan de onderdoorgangen. Zo worden de onderdoorgangen herkenbare plekken in een gebied/stad (1,3,6,8,10,11,12,13);
- De bezoekers en gebruikers het idee geven dat ze een bijzonder gebied in rijden door iets unieks en herkenbaars toe te voegen. Bijvoorbeeld: belichting, bestrating, kunst, tegels of beschilderingen;
- Activiteiten realiseren in de onderdoorgangen; het is er altijd droog en goed verlicht (2,4,5);
- Realiseren van kunst en goede verlichting in en rondom de onderdoorgangen zorgt voor veiligheid en sfeer;
- Zitgelegenheid realiseren in de onderdoorgangen;
- Ook in de nieuwe situatie van de A27 straks goede onderdoorgangen creëren met voldoende verblijfskwaliteit en sociale veiligheid. Zie het rapport van Enno Zuidema: Ontwerpend onderzoek naar onderdoorgangen De Uithof- Rijsweerd onder A27/ Ring Utrecht.

Door de snelwegverbreding in de toekomst, waarvan de realisatie tussen 2018 en 2026 plaats vindt, worden de onderdoorgangen langer. Doordat de onderdoorgangen langer worden, wordt het nog belangrijker dat het veilige en goede plaatsen worden. In de huidige situatie zijn de wanden schuin, na de snelwegverbreding zullen dit rechte wanden worden, zie figuur 23. Deze rechte wanden zijn ideaal om bijvoorbeeld een boulderwand te realiseren. Het is er altijd verlicht en droog. In de bijlage, hoofdstuk 12, staan meerdere sfeerbeelden van de snelwegverbreding.

Bronvermelding figuur 22

1. Viaduct Weg tot de Wetenschap (Vermaning, Transformatie viaducten)
2. Boulderwal in de openbare ruimte (Posteros Spaces)
3. Viaduct Weg tot de Wetenschap (Vermaning, Transformatie viaducten)
4. Schommels onder viaduct: A Cidade é para Brincar - São Paulo (Basurama, 2013)
5. Activiteit onder viaduct, pop-up music (Gelbard, 2015)
6. 'Het roze viaduct' graffiti viaduct Kralingen/Crooswijk (Transister, 2009)
7. Lichtviaduct bij de High Tech Campus Eindhoven (College van Rijksadviseurs, 2013)
8. Kunsttoepassing: vier brede kolommen v het viaduct zijn ommanteld met roestvaststalen platen waarin een tekst is uitgespaard (Mjin Zaanstreek, 2016)
9. Vooraanzicht viaduct, geïnspireerd door lichtviaduct Eindhoven (Vermaning, Transformatie viaducten)
10. Lichtkunstwerk in fietstunnel RijnWaalpad (Ateliereen Architecten, 2015)
11. Viaduct 'De Liefdesbrief' kunstwerk in openbare ruimte van Delft (Eline Janssens, 2014)
12. 'Het roze viaduct' graffiti viaduct Kralingen/Crooswijk (Transister, 2009)
13. Kunsttoepassing: vier brede kolommen v het viaduct zijn ommanteld met roestvaststalen platen waarin een tekst is uitgespaard (Mjin Zaanstreek, 2016)

1

2

3

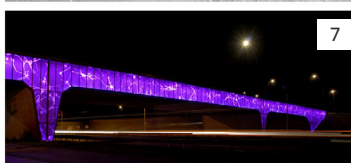
4

5

6

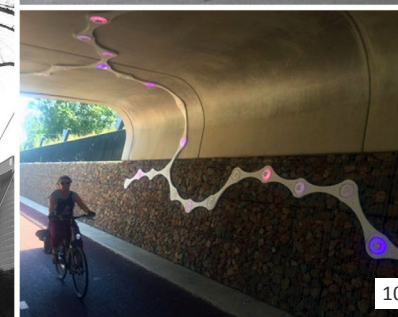
7

8

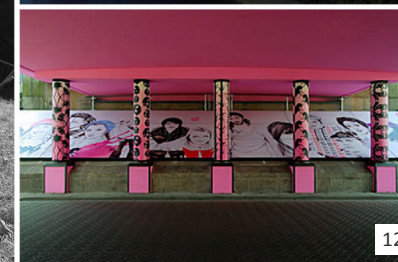
9

10

11

12

13

Figuur 22: Moodboard entree plangebied

5.3 Beeldvorming

Met alle bouwstenen uit dit hoofdstuk is er een kaart van een mogelijk ontwikkelscenario gemaakt, zie figuur 24 op de volgende pagina. Op de kaart worden de drie aandachtsgebieden weergegeven en op vlekkeniveau de mogelijke ontwikkelingen. Een kaart op detailniveau over de precieze inrichting van het USP is voor een vervolgonderzoek.

Foto: Johan Hanko

THE TWENTIETH CENTURY
WAS ABOUT GETTING
AROUND. THE TWENTY-
FIRST CENTURY WILL BE
ABOUT STAYING IN A
PLACE WORTH STAYING
IN.

JAMES HOWARD KUNTLE

6. Conclusie en aanbevelingen

6.1 Conclusie

De Uithof is in het begin ontwikkeld als locatie voor onderwijs en onderzoek, buiten de stad Utrecht. Inmiddels is het USP veel meer: het heeft in de loop der jaren diverse faciliteiten ontwikkeld die horen bij een campusterrein. Maar met alleen de faciliteiten wordt het door gebruikers nog niet ervaren als een campusterrein met een goede verblijfskwaliteit, die zorgt voor dynamiek en uitnodigt om gebruik te maken van de openbare ruimte. Er is op het gebied van ontmoetingsplaatsen en verblijfskwaliteit nog veel nodig om van het USP een toonaangevend en internationaal concurrerend vestigingsmilieu te maken. De aanwezigheid van goede ontmoetingsplaatsen is essentieel voor ontwikkeling van de interactie, samenwerking en kennisuitwisseling op het USP.

De bestaande ontmoetingsplaatsen zijn vaak gericht op voorzieningen. Vergeleken met de relatief 'ruimere' campussen van Wageningen en Enschede heeft het USP weinig kwalitatief ingerichte ruimte tussen de gebouwen. Dit maakt het nog belangrijker dat de aanwezige ruimte goed wordt ingericht zodat het uitnodigt om er te verblijven.

Om de verblijfskwaliteit van ontmoetingsplaatsen te toetsen en aanbevelingen voor verbeteringen te doen is de Place Diagram gebruikt. De Place Diagram kent vier hoofdelementen: gezelligheid, toegankelijkheid, comfort & imago en gebruik & activiteiten. Een goede balans tussen deze vier hoofdelementen zorgt voor een goede plek.

Uit het onderzoek blijkt dat gebruikers vinden dat er voor het gehele USP vooral verbetering nodig is voor de elementen gezelligheid, comfort & imago en gebruik & activiteiten. De toegankelijkheid van het USP werd positief beoordeeld. Afgezet tegen de aandachtsgebieden, komt er een serie concrete knelpunten en kansen voor verbetering naar voren. Op de centrale as zijn alle drie de aspecten toe aan verbetering: gezelligheid, gebruik & activiteiten en comfort & imago. Bij de (verbinding naar de) Botanische Tuinen is comfort & imago het grootste knelpunt door het gebrek aan activiteiten en bereikbaarheid. Voor de entree van het USP gaat het vooral om comfort & imago, gebruik en activiteiten en in mindere mate om gezelligheid.

Samengevat is er op het USP relatief weinig kwalitatief hoogwaardig ingerichte ruimte tussen de gebouwen in verhouding tot andere campussen. Weinig ruimte hoeft geen probleem te vormen, kijk bijvoorbeeld naar de binnenstad van Utrecht. Daar is het knus, druk, leuk ingericht en fijn om te ontmoeten. Dit betekent echter dat er voor het USP speciale aandacht aan de inrichting van de aanwezige vrije ruimte moet worden besteed. Er blijkt wel een grote behoefte te zijn aan kwalitatief hoogwaardige ontmoetingsplaatsen in de openbare ruimte op het USP. Er is veel winst te behalen met betrekking tot ontmoetingsplaatsen in dit gebied door relatief kleine ingrepen in/op de ruimte.

"Hoe kun je de verblijfskwaliteit in het USP verbeteren om gebruikers van het USP naar buiten te lokken en meer dynamiek te creëren?"

De verblijfskwaliteit kan verbeterd worden door de ingrepen en maatregelen, die voortkomen uit de analyse met behulp van de Place Diagram, te realiseren. Dit gaat gepaard met het betrekken van de gebruikers bij het proces. Hieruit volgen kansen en knelpunten waaruit ingrepen in/op de ruimte naar voren komen die vaak klein en niet duur zijn. Voor passende voorbeelden hiervan, zie de moodboards voor de drie gebieden.

Hieronder een samenvatting van de aanbevelingen voor verbeteringen op gebiedsniveau en een aantal algemene ingrepen en maatregelen.

Centrale as

Knelpunten: gezelligheid, gebruik & activiteiten, comfort & imago

- Creëren van zitgelegenheid
- Horeca voorzieningen uitbreiden
- Activiteiten creëren en realiseren (elementen die er altijd zijn en tijdelijke evenementen)
- Betrekken van toekomstige ontwikkelingen

Entree plangebied

Knelpunten: gebruik & activiteiten, comfort & imago.

- Aantrekkelijke aanzichten en onderdoorgangen creëren
- Activiteiten en zitgelegenheid realiseren onder de onderdoorgangen
- Zorgen voor goede verlichting

(Verbinding naar de) Botanische Tuinen

Knelpunten: toegankelijkheid, comfort & imago, gebruik & activiteiten.

- De zichtbare barrières verwijderen en de Botanische Tuinen (gedeeltelijk) openbaar maken
- Zichtbare verbinding creëren tussen de centrale as en de Botanische Tuinen
- Bekendheid van de Botanische Tuinen vergroten, aangeven in de openbare ruimte
- Activiteiten creëren
- Ruimte voor ontmoeting creëren

Algemeen USP

- Vervolgonderzoek naar de inrichting op detailniveau
- Gebouwplinten levendig maken
- Een bepaald bedrag uit trekken voor ontwikkelingen van ontmoetingsplaatsen op het USP
- Tijdelijke activiteiten tijdens aanleggen van Uithoflijn: skeelerbaan, watergevecht, zandkastelen bouwen,
- Letten op materiaalgebruik
- Living labs/pilots waar gebruikers intensief bij betrokken zijn
- Bij het plannen van voorzieningen duidelijk onderscheid maken tussen publieke, semi-publieke en private ruimten

Foto: Johan Hanko

6.2 Aanbevelingen

Uit de conclusies, ingrepen en maatregelen volgen aanbevelingen aan de bij het USP betrokken partijen hoe de eerder genoemde ingrepen en maatregelen kunnen worden uitgevoerd/ gerealiseerd.

Wie	Wat	Hoe
Partijen samenwerking USP	Vervolgonderzoek aan de hand van moodboards. Uitwerking /ontwerp op detailniveau	Met gebruikers in gesprek en gezamenlijk tot een ontwerp op detailniveau komen
Partijen samenwerking USP	Quick wins centrale as realiseren	Het opstellen van een Plan van Aanpak inclusief planning voor realisatie van de 'quick wins' van de centrale as
Partijen samenwerking USP	Openstellen en promoten Botanische Tuinen	Gezamenlijk een plan ontwikkelen voor het openstellen en promoten van de Botanische Tuinen en de verbinding hier naar toe vanaf de centrale as
Partijen samenwerking USP	Creëren van een aantrekkelijke entree	De partijen van het USP laten samen werken met Rijkswaterstaat en kijken wat de mogelijkheden hierin zijn. Op zowel korte als lange termijn, rekening houdend met de snelwegverbreding
Partijen samenwerking USP	Toezichthouder en onderhoud ingrepen	Duidelijke afspraken maken wie aanspreekpunt is en verantwoordelijk is voor realisatie en onderhoud van de ingrepen in de openbare ruimte
Provincie Utrecht	Voortouw nemen in de ontwikkelingen van het verbeteren van de verblijfskwaliteit	Een partij zoeken als kar-trekker voor de verschillende initiatieven
Gemeente Utrecht	De rol van het USP bepalen in de stad Utrecht	Beslissen wat het USP 'is/wordt' van de stad. Een wijk van de stad? Of een 24/7 campus met eigen voorzieningen? Of alleen onderwijs en onderzoek?
UMCU, HU, UU	Gezamenlijk een plan maken met betrekking tot realisatie van voorzieningen	Kijken wat de mogelijkheden zijn om de plannen voor gewenste voorzieningen op te nemen in de vastgoedplannen
Gebruikers USP, samengebracht door de partijen van de USP samenwerking/ touwtrekker	Creëren van (tijdelijke) evenementen en activiteiten, wellicht in de vorm van een 'regelvisie zone' (extreem voorbeeld: Christiania in Kopenhagen)	Actieve gebruikers samenbrengen waardoor er door middel van gebruikers-initiatieven leuke (tijdelijke) evenementen en activiteiten georganiseerd kunnen worden
Samenwerkingsverband USP	Gebruikers betrekken bij de ontwikkelingen met betrekking tot het verbeteren van de verblijfskwaliteit op het USP (Placemaking)	Organiseren van ateliers waar met gebruikers plannen worden gemaakt voor de toekomst van het USP

Begrippenlijst

De Uithof: Een subwijk van de stad Utrecht en het universiteitscentrum van Utrecht.

Dynamiek: Beweging tussen mensen, spontane ontmoetingen.

Economic Board Utrecht: De Economic Board Utrecht is het samenwerkingsverband van het Utrechtse bedrijfsleven, overheden en kennisinstellingen. De EBU verbindt mensen, organisaties en sectoren op thema's waarin Utrecht excelleert en waar kansen liggen: gezond leven, groene economie en diensteninnovatie (Economic Board Utrecht, 2015)

Gebruikers USP: Mensen die werken, wonen, verblijven of bezoeker zijn van het USP

Hedonistische reis: Een hedonistische reis is vaak gekoppeld aan genot en plezier, de reis is geen doel op zich maar maakt een deel uit van het doel (Dijk, 2016).

Leaderless network: Bij leaderless network is er geen eigenaar of leider, maar de opgaven worden gezamenlijk aangepakt.

Naar buiten lokken: Gebruikers van het USP verleiden om meer gebruik te maken van de openbare ruimte

Openbare ruimte: De openbare ruimte kan worden gezien als de ruimte die voor iedereen toegankelijk is en die in het bezit is van de overheid/onderwijsinstellingen. Hierbij kan worden gedacht aan alle straten, pleinen, parken, parkeerplaatsen, enzovoort.

Openbare voorzieningen: Openbare voorzieningen bieden diensten en/of goederen aan die een 'basisbehoefte' vormen en moeten daarom voor een ieder toegankelijk zijn. Voorbeelden van kleinschalige openbare voorzieningen zijn buurt- en wijkcentra, basis- en voortgezet onderwijs, centra voor gezondheidszorg, huisarts, kinderopvang, opvang van bepaalde doelgroepen en gemeentelijke instellingen en diensten. Voorbeelden van grootschalige openbare voorzieningen zijn middelbaar en hoger onderwijs, centraal-stedelijk bestuur en gemeentelijke diensten zoals een hoofdbureau van politie, een ziekenhuis of openbare nutsbedrijven.

Placemaking: Placemaking is een methode om te werken aan de verbetering van de openbare ruimte (Project for Public Spaces, 2016).

Plangebied: Het plangebied is het Utrecht Science Park

Rondetafelconferentie: Een rondetafelconferentie is een conferentie tussen gelijkwaardige partijen, het doel van een rondetafelconferentie is om tot meer inzichten te komen.

Samenwerking Utrecht Science Park: Deze samenwerking bestaat uit: gemeente Utrecht, gemeente De Bilt, Regio Utrecht/ U10, provincie Utrecht, Universiteit Utrecht, Hogeschool Utrecht, Utrechts Landschap, USP, Universitair Medisch Centrum Utrecht, Economic Board Utrecht en ministerie van Infrastructuur en Milieu. Gezamenlijk hebben zij de ambitie om van het USP en haar omgeving een toonaangevend en internationaal concurrerend vestigingsmilieu te maken, waar een gezonde en duurzame toekomst tot leven komt.

U10: U10 is een netwerk van tien Utrechtse gemeenten die nieuwe vormen van regionale samenwerking ontwikkelen. Dit zijn: gemeente Bunnik, gemeente De Bilt, gemeente Houten, gemeente IJsselstein, gemeente Nieuwegein, gemeente Stichtse Vecht, gemeente Utrecht, gemeente Vianen, gemeente Woerden en gemeente Zeist (Utrecht 10, 2015).

Utilitaire reis: Een utilitaire reis is vaak een middel om tot het doel te komen. Dit kan een herhalend patroon zijn om bijvoorbeeld van A naar B te komen zoals een treinreis naar werk (Dijk, 2016).

Utrecht Science Park: Het USP ligt in de subwijk De Uithof, aan de Oostkant van de stad Utrecht. Het is een kenniscentrum waar onderwijs, onderzoek en kennisintensieve bedrijven elkaar, door hun onderlinge nabijheid, versterken. Drie grote, hoogwaardige kennisinstellingen vormen de krachtige kennismotor van het USP: Universiteit Utrecht, Hogeschool Utrecht en Universitair Medisch Centrum Utrecht (Utrecht Science Park, 2015).

Welbevinden: Welbevinden staat voor de mate waarin iemand zich lichamelijk, geestelijk en sociaal goed voelt. Welbevinden gaat dus over lekker in je vel zitten, maar ook over lichamelijk gezond zijn en tevreden zijn met je leven (Bruijn, 2013).

Bibliografie

- Ateliereen Architecten. (2015). Lichtkunstwerk in fietstunnel RijnWaalpad. Opgeroepen op januari 10, 2016, van Ateliereen Architecten: <http://www.ateliereen.nl/projecten/rijnwaalpad.html>
- Basurama. (2013). A CIDADE É PARA BRINCAR. Opgeroepen op januari 12, 2015, van Basurama: <http://basurama.org/pt-br/projetos/a-cidade-e-para-brincar-virada-cultural-2013-2/>
- Bogen, F. (2010, augustus 22). Københavns byfornyelse er teknisk og tør på skrift. Opgeroepen op maart 17, 2016, van Politiken: http://politiken.dk/kultur/boger/faglitteratur_boger/ECE1041839/koebenhavns-byfornyelse-er-teknisk-og-toer-paa-skrift/
- Bright Side. (2016). 12 examples of urban design which ought to be in every city. Opgeroepen op januari 25, 2016, van Bright Side: <http://brightside.me/article/12-examples-of-urban-design-which-ought-to-be-in-every-city-1955/>
- Brok, J. (2010). De onzichtbare openbare ruimte.
- Campusterrein. (2015). Opgeroepen op januari 5, 2016, van Wageningen Campus: <http://www.wageningencampus.nl/nl/campus/over/Campusterrein.htm>
- College van Rijksadviseurs. (2013). Routeontwerp. De Aantrekkelijke Snelwegomgeving, 80.
- Damstra, A. (2010, juli 18). Zwemmen bij de Munt. Opgehaald van Flickr: <https://www.flickr.com/photos/auked/4809109877>
- De Daktuin. (2015). Opgeroepen op februari 10, 2016, van De Daktuin: <http://www.dedaktuinutrecht.nl/>
- De Stad Utrecht. (2014, november 25). Samen muzikaal schommelen op de Neude. Opgeroepen op maart 15, 2016, van De Stad Utrecht: <http://destadutrecht.nl/muziek/samen-muzikaal-schommelen-op-het-neude/>
- Deben, L. (2007). De Amsterdamse binnenstad en de openbare ruimte: gebruik, beheer en beleving.
- Dijk, J. v. (2016, februari 19). Verblijfskwaliteit. (I. Vermaning, Interviewer)
- Eline Janssens. (2014, november 9). De Liefdesbrief, kunstwerk in openbare ruimte van Delft. Opgeroepen op februari 22, 2016, van Eline Janssens: <http://www.eline-janssens.nl/2014/11/de-liefdesbrief-kunstwerk-in-openbare-ruimte-van-delft/>
- Faarts, J. (2016). Rotterdam Koopgoot. Rotterdam, Zuid Holland, Nederland.
- Faslanyc. (2011, juli 29). Speculative histories, landscapes and instruments, and Latin American landscape architecture. Opgeroepen op januari 20, 2016, van Faslanyc: http://faslanyc.blogspot.nl/2011_07_01_archive.html
- Fresh. (2012, oktober 17). Schommelen zonder nat te worden. Opgeroepen op maart 15, 2016, van Fresh Gadgets: <http://freshgadgets.nl/schommelen-zonder-nat-te-worden>
- Gelbard, S. (2015, januari 21). Design Citizens: professional-grassroots urban tactics. Opgeroepen op februari 22, 2016, van Spacing: <http://spacing.ca/national/2015/01/21/design-citizens-professional-grassroots-urban-tactics/>
- Gemeente Utrecht. (2015, juli). Buurten en subwijken van Utrecht. Utrecht, Utrecht, Nederland.
- Google Maps. (2016). Kaartgegevens. Opgeroepen op april 6, 2016, van Google Maps: <https://www.google.nl/maps>
- Hoekstra, D. (2016, februari 27). Meer horeca en winkels op 'uithoek' Uithof. AD, p. 2.
- Hohenadel, K. (2014, augustus 8). The World's Most Obvious Bus Stop Is Pure Design Genius . Opgeroepen op maart 17, 2016, van Slate: http://www.slate.com/blogs/the_eye/2014/08/08/bus_by_spanish_artist_collective_mmmm_is_the_world_s_most_obvious_bus_stop.html
- Iens. (sd). The Basket. Opgeroepen op april 6, 2016, van Iens: <http://www.iens.nl/restaurant/16367/utrecht-the-basket>

Juurlink [+]. Geluk. (2011). High Tech Campus Eindhoven. Eindhoven: Philips vastgoed i.s.m. Gemeente Eindhoven.

Kent, F. (sd). Whom Does Design Really Serve? Opgeroepen op maart 4, 2016, van Project for Public Spaces: <http://www.pps.org/reference/whom-does-design-really-serve/>

Kers, P. (sd). Leeuwarden Wilhelminaplein. Opgeroepen op maart 17, 2016, van Hosper: <http://www.hosper.nl/leeuwarden-wilhelminaplein-2>

Mapio. (sd). Griftpark. Opgeroepen op maart 17, 2016, van Mapio: <http://mapio.net/o/2315668/>

Mijn Zaanstreek. (2016). Zaanvang. Opgeroepen op maart 20, 2016, van Mijn Zaanstreek: <http://mijnzaanstreek.ning.com/photo/photo/list?invalidSlug=1>

Nelson, D. M. (2016). Thinking Beyond the Station. Opgeroepen op januari 10, 2016, van Project for Public Spaces: <http://www.pps.org/reference/thinking-beyond-the-station/>

OH NO SUMO. (201). Stairway Cinema. Opgeroepen op december 23, 2015, van OH NO SUMO: <http://ohnosumo.com/?og=1>

Ontwerp openbaar groen. (2015). Wat verstaan we onder openbaar groen? Opgeroepen op december 15, 2015, van Ontwerp openbaar groen: http://www.ontwerpopenbaargroen.nl/?page_id=27

Ontwerp openbaar groen. (sd). Verblijfskwaliteit van de openbare ruimte. Opgeroepen op december 15, 2015, van Ontwerp openbaar groen: <http://www.ontwerpopenbaargroen.nl/?cat=4>

Ottawa, S. (2014, september 12). Twitter. Opgeroepen op maart 17, 2016, van Slow ottawa: <https://twitter.com/slowottawa/status/510388826402217985>

Pinter, D. (2011, augustus 18). Meeting Bowls NYC: Street Furniture For Spontaneous Dialog . Opgeroepen op maart 17, 2016, van PSFK: <http://www.psfk.com/2011/08/meeting-bowls-nyc-street-furniture-for-spontaneous-dialog-pics.html>

Pinterest. (2015, december). Bauhaus style picnic benches. Opgeroepen op maart 2, 2016, van Pinterest: <https://nl.pinterest.com/pin/298504281532224562/>

Playground for Pensioners. (2008, januari 31). Opgeroepen op maart 17, 2016, van Trend Hunter: <http://www.trendhunter.com/trends/oap-swingers-playground-for-pensioners>

Posterous Spaces. (sd). The art of bouldering in public space. Opgeroepen op janurai 22, 2016, van Posterous Spaces: <http://seedpods.posterous.com/the-art-of-bouldering-in-public-space>

Project for Public Spaces. (2016). Campuses. Opgeroepen op maart 3, 2016, van Project for Public Spaces: <http://www.pps.org/campuses/>

Project for Public Spaces. (2016). The Power of 10+: Applying Placemaking at Every Scale. Opgeroepen op maart 3, 2016, van Project for Public Spaces: <http://www.pps.org/reference/the-power-of-10/>

Project for Public Spaces. (2016). What is Placemaking? Opgeroepen op januari 28, 2016, van Project for Public Spaces: http://www.pps.org/reference/what_is_placemaking/

Reed, T. (2015, augustus 31). urban pool creates new way for citizens to interact with public spaces. Opgeroepen op maart 20, 2016, van Designboom: <http://www.designboom.com/design/urban-pool-gwendal-le-bihan-nantes-08-31-2015/>

Reijke, R. (2016, januari 19). Verblijfskwaliteit. (I. Vermaning, Interviewer)

Rijkswaterstaat. (2016, februari 17). Impressiebeelden snelwegverbreding. Ontwerpstudie Snelweg en Stad - startbijeenkomst. Utrecht, Utrecht, Nederland.

Roncken, P. (2016, februari 15). Verblijfskwaliteit. (I. Vermaning, Interviewer)

Roombeek. (sd). Openbare ruimte. Opgeroepen op maart 17, 2016, van Roombeek: http://roombeek.nl/6_architectuur/3_openbare_ruimte/index.html

- Rundavoo. (2015). Bean About Town, London - Piaggio Ape. Opgeroepen op maart 28, 2016, van Pinterest: <https://nl.pinterest.com/pin/298504281528864478/>
- Scholte, A. (2006). Ontmoetingsplekken. Groningen.
- Steph. (2014, december 3). Hack Your City: 12 Creative DIY Urbanism Interventions. Opgeroepen op januari 20, 2016, van Web Urbanist: <http://weburbanist.com/2014/03/12/city-hackivism-12-fun-diy-urbanism-interventions/>
- Strat&GO. (2010). Pausettes. Opgeroepen op maart 4, 2016, van Strat&GO: <http://viastratego.info/pausettes/>
- Swaen, B. (2015, november 6). Kwalitatief vs. kwantitatief onderzoek. Opgeroepen op december 20, 2015, van Scribbr: <https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/kwalitatief-vs-kwantitatief-onderzoek/>
- Territoria. (2016). Openbare ruimtes als ontmoetingsplek. Opgeroepen op december 15, 2015, van Territoria: http://www.territoria.nl/?page_id=24
- Transister. (2009). Het Roze Viaduct. Opgeroepen op januari 10, 2016, van Mothership: <http://www.enterthemothership.com/projecten/optimalisatie/graffiti-briljant-kralingen-crooswijk/>
- Trending City. (sd). Street Scrabble, Seattle. Opgeroepen op februari 3, 2016, van Trending City: <http://www.trendingcity.org/>
- Turenscape. (sd). Qinhuangdao Red Ribbon Park. Opgeroepen op maart 17, 2016, van Turenscape: <http://www.turenscape.com/english/projects/project.php?id=336>
- Turenscape. (sd). The Red Folding Paper in the Greenway. Opgeroepen op februari 2, 2016, van Turenscape: <http://www.turenscape.com/english/projects/project.php?id=4554>
- Um container que vira restaurante em poucos minutos. (sd). Opgeroepen op maart 25, 2016, van Minha Casa Container: <http://minhacasacontainer.com/2013/11/20/um-container-que-vira-restaurante-em-poucos-minutos/>
- Urban Ideals. (sd). Stick & Stay. Opgeroepen op december 23, 2015, van Urban Ideals: <http://www.urbanideals.nl/stickandstay.htm>
- Urhahn. (2015, november). Utrecht Science Park: Agenda voor ontmoeting. Utrecht, Utrecht, Nederland.
(2015). Utrecht Science Park - inspireert & rendeert. Utrecht.
- Utrecht Science Park. (2015). Geschiedenis. Opgeroepen op januari 10, 2016, van Utrecht Science Park: <http://www.utrechtsciencepark.nl/nl/30/over-utrecht-science-park/geschiedenis/>
- Utrecht Science Park. (2015, november 26). Het Utrecht Science Park groeit. Opgeroepen op februari 23, 2016, van Utrecht Science Park: <http://www.utrechtsciencepark.nl/nl/over-het-park/nieuws/het-utrecht-science-park-groeit>
- Utrecht Science Park. (2015). Over Utrecht Science Park. Opgeroepen op november 30, 2015, van Utrecht Science Park: <http://www.utrechtsciencepark.nl/nl/22/over-utrecht-science-park/>
- Utrecht Science Park. (2016). Facts & figures. Opgeroepen op januari 15, 2016, van Utrecht Science Park: <http://www.utrechtsciencepark.nl/nl/over-het-park/facts-figures>
- Utrecht Science Park. (2016). Facts & figures. Opgeroepen op maart 10, 2016, van Utrecht Science Park: <http://www.utrechtsciencepark.nl/nl/over-het-park/facts-figures>
- van Aalst, I., & Ennen, E. (2002). Stedelijke openbare ruimten. Utrecht.
- Van Dale Uitgevers. (2016). Betekenis 'ontmoeten'. Opgeroepen op januari 25, 2016, van van Dale: <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=ontmoeten&lang=nn#.VqYfpoXhCUI>
- van 't Rot, J.-D. (2009). Naar een succesvol gebruik van de openbare ruimte? Nijmegen.
- Vermaas, J. (2015, februari 23). De Winterkas: nieuwe, groene ontmoetingsplaats in De Uithof. Opgeroepen op december 28, 2015, van DUB nieuws: <http://www.dub.uu.nl/artikel/nieuws/winterkas-nieuwe-groene-ontmoetingsplaats-uthof.html>
- Vermaning, I. Facts & figures USP. Utrecht.

Vermaning, I. Foto's USP. Provincie Utrecht, Utrecht.

Vermaning, I. Groene poort verbinding Botanische Tuinen. Provincie Utrecht, Utrecht.

Vermaning, I. Ligstoelen Lepelenburg park. Provincie Utrecht, Utrecht.

Vermaning, I. Tijdlijn ontwikkeling USP). Provincie Utrecht, Utrecht

Vermaning, I. Transformatie viaducten. Provincie Utrecht, Utrecht.

Vermaning, I. Zitgelegenheid Wilhelminapark Utrecht. Provincie Utrecht, Utrecht.

VROM, M. v. (2005). Ruimte van ons allemaal. Den Haag.

Wageningen Campus. (2015). Ontmoetingsplekken. Opgeroepen op januari 5, 2015, van Wageningen Campus: <http://www.wageningencampus.nl/nl/campus/community/ontmoeten.htm>

Wageningen Campus. (2016). Beelden van de Campus. Opgeroepen op februari 22, 2016, van Wageningen Campus: <http://www.wageningencampus.nl/nl/campus/over/ontdek.htm>

Wageningen UR. (2015). Visie op de campus. Opgeroepen op januari 5, 2015, van Wageningen UR: <http://www.wageningenur.nl/nl/Wageningen-Campus/Visie-op-de-campus.htm>

Wikipedia. (2016, maart 22). Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Opgeroepen op april 1, 2016, van Wikipedia: https://nl.wikipedia.org/wiki/Ministerie_van_Volkshuisvesting,_Ruimtelijke_Ordening_en_Milieubeheer

Yard Furniture. (2008, augustus 25). Opgeroepen op maart 8, 2016, van OSW blog: <http://www.osw.com.au/blog/2008/08/yard-furniture/>

Afbeeldingen omslag

- Johan Hanko
- Provincie Utrecht

Het Utrecht Science Park

Iris Vermaning
2016

Van 'Hutspot' naar 'Hotspot'